

B.I.R.

3505

PROBLEMELE CAPITALE

ALE

SLAVISTICEI LA ROMÂNÎ

DE

ILIE BĂRBULESCU

Profesor-adjunct de Limbile Slave la Universitatea din Iași

I A Ș I

TIPOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI No. 17

1906

PROBLEMELE CAPITALE

ALE

SLAVISTICEI LA ROMÂNÎ

DE

ILIE BĂRBULESCU

Profesor-agregat de Limbile Slave la Universitatea din Iași

I A Ș I

TIPOGRAFIA H. GOLDNER, STRADA PRIMĂRIEI No. 17

1 9 0 6

PROBLEMELE CAPITALĂ

SLAVISTICEI LA ROMÂNIA

DIE BARBULESCU

2438

BIBLIOTHECA MUSEI HISTORIC-NATURALIS BUDAPESTINIS

P R E F A Ț A

Cele cuprinse în această carte sînt rezultatele, în sinteză, ale cercetărilor mele de pîn-acum cu privire la cele mai de seamă Probleme ale Slavisticii la Români. Documentarea amănunțită a acestor rezultate am făcut-o, pentru unele, în lucrările mele ce altă-dată am tipărit, iar pentru altele, în parte, chiar aci, în această carte,—cu toate că ea n-ue, de fapt, altceva de cît lecția mea de inaugurare a Catedrei și cursurilor de Slavistică, deschise la Universitatea din Iași pentru 'ntîia oară în Noemvrie 1905.

După cum se vede aci, tuturor Problemelor Capitale ale Slavisticii la Români eu le dau alte soluții de cît acele pe cari li le da pîn-acum știința atît la noi cît și în streinătate. Și am ajuns la noui dezlegări, din pricină că am *lărgit* cercul elementelor de cercetare, introducînd eu cel d'întîi, *între altele*, Gramatica istorică a limbii bulgare la studierea elementelor vechi slave din limba română, precum și, tot cel d'întîi arătînd sîrbismul sau mai bine *sîrbomacedonismul* precumpănitor în cultura slavă dela noi de după veacul al XIV.

Din pricina acestor două lipsuri, pe cari eu am căutat, pe cît mi-a fost cu putință, să le umplu, știința de pîn-acum nu ne oferea, cu privire la aceste probleme, soluțiile cele mai aproape de adevăr. Fi-rește, însă, că: «Es irrt der Mensch so lang er strebt»!

Știu că încumetarea mea de a dărima sau cel puțin a zdruncina atîtea idei, tradiționale acum, în Sla-

vistica noastră, nu va plăcea unor oameni de știință, și din streinătate și dela noi din țară. Ar fi, poate —după temperamente!—și cam firesc aceasta, într-un cît ei se vor simți nevoiți, unii să-și prefacă, răsturnînd, cărțile ce au clădit pe temelia vechilor greșeli, iar alții, mai ambițioși, să se teamă ca să nu vadă lumea că în țara aceasta gîndirea Dumnealor nu e cea mai de seamă. Cît de frumos și civilizator ar fi, însă, ca ast-fel de ambiții să nu mai scormonească sufletul nimănui! Și de aceea, de cît să se turbure, învinuind ¹⁾ de «nacionalnoto cestoljubie», adică de «fudulie națională», dovedirile mele, cari dărimă teoriile sale cu privire la slavonismul românesc,—d. profesor Miletici de la Universitatea din Sofia nu ar face mai bine să lucreze alături de noi pentru întronarea adevărului cel adevărat? Tot așa precum d. profesor N. Iorga,—concedînd că concluziile din lucrările sale sînt, cum dese-ori s-a arătat, foarte multe șubrede, din pricina nepregătirei sale într-ale filologiei ²⁾ în deobște și ale slavisticii largi în deosebi—nu ar fi mai frumos ca, fără supărare, să prefacă temeliile prea nisipoase ale lucrării sale: «Geschichte des Rumänischen Volkes» în sensul arățărilor mele?

De sigur că da. Ș'apoi, de ce atîta închipuire de sine și răutate de a nu mai îngădui și altora aflări de adevăruri, cînd—vorba apostolului Petru—: «Mărirea omului este ca floarea cîmpului: iarba se usucă, floarea cade, dar numai cuvîntul Domnului rămîne în veci»!

Ilie Bărbulescu

Iași, Septembrie 1906

1). In *Izveštija na Seminara po Slavjanska Filologia pri Univerzitetu v Sofija za 1904 i 1905 god.* Sofija 1905, p. 52.

2). Vezi aceeași constatare făcută de d. I. Nădejde, în revista *Viața Românească* de la Iași, Anul I No. 6 p. 394—420.

Problemele Capitale ale Slavisticii

LA

R O M Â N I

Catedra de Slavistică—ale cărei cursuri se deschid astăzi pentru 'ntia oară în acest înflorit locaş al Universităţii străvechiului centru cultural al Moldovei, Iaşul—are, şi trebuie să aibă, după credinţa mea, menirea ideală de a face ştiinţa nu atît numai pentru ştiinţă, cît mai cu seamă spre a deveni şi ea, alături de cele l'alte, un îndreptar în nevoile de acum şi viitoare ale ţării. Această catedră, dar, va avea să fie un focar de lumină ale cărui raze, pătrunzînd scormonitor, să ne lumineze nu numai adîncimile neguroase ale trecutului, arătîndu-ne cît şi ce din acest trecut în care ne-am atins cu Slavii intră în alcătuirea vremilor de faţă, ci, în aceeaşi vreme, şi cu aceeaşi rîvnă, să ne dezvălească cum lucrează şi ce năzuesc astăzi faţă de Romîni aceiaşi Slavi. Iar acestea le va urmări ast-fel, cu luminile sale, catedra noastră, călăuzită fiind şi îmboldită 'n tot-deauna de gîndul de a cunoaşte puterile latente reale ale ţării şi nevoile ce se leagă de dînselle ; pentru ca apoi

cu toții să putem ajunge a ști, fără de primejdia di-
buirilor, care-i calea—potrivă cu acele puteri și ne-
voi—cea mai prielnică și roditoare de îndrumare 'n
viitor.

Dar, dacă așa de pozitivist—în sensul modern
al lui «savoir afin de prévoir et de pourvoir»—, și
dacă, în acelaș timp, așa de ideal înțelegem noi ros-
tul acestei catedre, atunci, firește că toți acei ce, gru-
pindu-se în jurul ei, vor găsi într'insa resfrîngerea
chiar a sufletului lor și tărîmul prielnic de muncă
tihnită pentru neam, datori sînt a aduce prinos de
recunoștință celor ce, creînd catedra, le-au hărăzit
acest înălțător prilej. Și, pentru că e firesc lucru ca
mai întîi sufletul meu să se frămînte astă-zi în cel
mai încalzitor avînt, îngăduiți-mi, vă rog, Domnilor,
să prind eu din a lor infiripare sentimentele aceste
ale noastre și, cu toată curătenia cugetului, să le aș-
tern ca omagiu de recunoștință, mai întîi din'aintea
celui mai înțelept dintre Romîni, din'aintea *M. S.
Regelui*, care, cu adîncă-I prevedere, cel dintîi a căutat
ca, prin întemeierea catedrei acestea de Slavistică,
să se dea ființă dorinței patriotice și cuminți, ce
Universitatea de la Iași 'I-a rostit la sărbătorirea-i
din anul trecut.

Iar pentru că întemeierea și viețuirea acestei ca-
tedre rămînea-vor statornic legate și de înțelegerea
distinsă a d-lui Ministru Vlădescu, de sigur că una
din cele mai frumoase fapte ale generațiilor ce se
vor folosi de dînsa va fi ca, încă de astă-zi începînd,
să-i fie recunoscătoare ¹⁾; căci Domnia Sa, în aceasta
prevăzător ajutornic al *M. S. Regelui*,—cumpănind
greutatea considerațiilor financiare, cari pîn'acum se

1) Louis Leger, profesor de Slavistică la Collège de France,
vorbind—în cartea sa *Le Monde Slave*, Paris 1897 pag. 13—despre
ministrul Franței Cousin, care a creat catedra de Slavistică la Paris,
zice: «la chaire de littérature slave, dont la création fera éternelle-
ment honneur à M. Cousin».

aduceau ca piedică împotriva întemeierii catedrei, cu interesele naționale și ale științei, cari se vor ajuta printr'însa,—înainte mulțora a înțeles că propășirea și împuternicirea de fapt a țării le vor făuri : nu atît rezervele de bani în cassa statului, cît mai ales acele rezerve de putere sufletească, ce se nasc prin modelarea spirituală a generațiilor.

Dară, pe lângă aceasta, nu mai puțin se datorează mulțumire și recunoștință domnului profesor al acestei universități Găvrănescul, precum și încă altor profesori, membri ai parlamentului și cetățeni influenți ai Iașului, între cari loc de frunte ocupă de sigur d. Ministru Bădăreu și d. Deputat D. A. Greceanu, cari, în dragostea pentru țară și Iași, își făuriseră chiar un ideal al străduințelor lor din izbîndirea înființării acestei catedre.

Și stăruiesc chiar, Domnilor, dinadins cu aceste mărturisiri de recunoștință datorite celor ce le-au bine meritat ; fiind-că eu aș dori ca din luminile și căldura acestei catedre să izvorască, în acelaș timp cu învățătura, și să se împlînteze în sufletele Dumneavoastră : credința cugetată și generoasă—care din nenorocire la prea mulți alți a început să se cam piardă—că izbînda ori-cărei munci se datorează nu numai izbînzitorilor ei într'un moment, ci și înaintașilor cari au început-o, și că, deci, tocmai de aceea, strădania lor să o recunoaștem, și ei să ne plecăm, iar nu să o nesocotim, trecînd tănuitor peste dînsa... Căci, pe toți va trebui să ne călăuzească convingerea că popoarele trăesc și merg propășitor statornic înainte cu deosebire prin puterea morală a sufletului indivizilor ce le alcătuesc,—normă, pe care, această catedră, chiar acum, începînd cu Dumneavoastră, și-o ia drept îndrumare 'n desfășurarea lucrărilor sale de știință.

Dar, Domnilor, într'o lecție de deschidere, trebuie, cred eu, nu numai să se contureze scopul ideal

mai larg către care vor avea să se îndrepte străduințele catedrei,—ceea ce noi făcurăm pîn 'acum,—ci tot de odată, și mai cu seamă, să se precizeze elementele științifice cu cari și modalitatea după care se va lucra în acel scop. O așa precizare, de alt-fel, în cazul nostru, va avea în acelaș timp darul de a răspunde întrebării celei mai firești, pe care ori-ce gîndire trebuie să și-o pună la început: despre rolul și însemnătatea imediată a studiilor de Slavistică într'o Universitate romîneasă.

Chiar numele: «Catedră de limbile slavice» ne arată că obiectul asupra căruia ne vom îndrepta și de care vom priponi năzuințele imediate ale lucrărilor noastre va trebui să fie studiarea acestor limbi. Dar, pentru că, cum încă de la început ne-am rostit, noi gîndim a face de aci știința nu atît pentru ea, cît pentru înțelegerea trecutului și dezvălirea cotiturilor cu interesele ce se leagă de ele ale prezentului neamului nostru; de aceea, studia-vom limbile slavice nu pentru ca numai pe ele să le cunoaștem, adică nu ca scop, ci numai ca mijloc, pentru ca prin cunoașterea lor să putem ajunge a ști: pe de o parte, cite, în ce măsură, cum și în ce vremuri au pătruns elementele slave,—fie materiale, fie sufletești,—în viața poporului romînesc din *trecut*, iar pe de alta, pentru ca să putem cunoaște: cum lucrează și cum gîndesc *astă-zi*,—atît numai pentru ei, dar și cu privire la noi—Slavii cari ne-'nconjoară.

+1 Așa dar, după gîndul nostru, noi țintim ca de la această catedră să cercetăm elementele slave cari ne-au atins ori influențat în perioada *apusă* și de cite-va ori seculară numită a Slavonismului, precum și pe acele elemente slave, cari *astă-zi* pot sau năzuiesc să atingă dezvoltarea vieții noastre sociale, politice și naționale.

În această lecție dé deschidere însă, în care voim să arătăm calea pe care vom urmări acel scop ime-

diat, tocmai de aceasta nu vom mai înșira și noi (acea ce altă dată s'a făcut) : arătarea deosebitelor feluri de slavonisme pe cari vremile le-au strecurat în viața socială a poporului românesc. Ar fi de prisos și nepotrivit cu concepția noastră despre rolul acestei catedre de a mai repeta și eu acum acestea, cari se pot găsi în frumoasa Istorie română a d-lui profesor A. D. Xenopol. De altfel, în general de către toți se știe astăzi că : limba noastră e înșesată de cuvinte și împestriată une-ori chiar de sufixe slave ; că Slavi numeroși au trăit în Țările Române, asimilându-se cu noi ; că, poate, viața noastră juridică a fost prefăcută, sau cel puțin abătută de către dreptul slav din calea ei strămoșască latină ; că limba noastră literară a fost multă vreme și cea slavă ; sau că însăși literatura și limba literară română au fost, chiar de la începutul lor, influențate puternic și în felurite chipuri de cultura și limbile slave. Ar fi de prisos, zic, a mai repeta și eu acum aceste în general prea cunoscute ¹⁾ feluri de slavonisme, cari au pătruns în viața românească. De aceea, lăsând la o parte o așa înșirare, încerca-voi acum să înfățișez aci ceva ce nu s'a mai făcut, și anume, se arăt mai întâi *un scurt istoric al problemelor capitale*, ce și-a pus știința cercetînd elementele slave din viața românească *a perioadei slavonismului* ; și să arăt tot deodată nu numai dezlegările ce s'au dat acelor probleme pînă la mine, dar încă să vă prezint și *soluțiile noi* pe cari li le dau eu, întemeindu-mă pe alte considerații și date științifice. Ba, cu îngăduirea bine-voitoare a D-voastră, nu mă voi teme, apoi, de a scoate la iveală chiar alte *probleme de actualitate*, cari am convingerea cugetată că ar trebui să preocupe și Universitatea noastră.

1) Vezi-le în lecția de deschidere a d-lui profesor I. Bogdan : *Însemnătatea studiilor slave la Romîni*.

Iar din aceste probleme și soluțiile lor se va desprinde, fără îndoială, pentru ori-care minte, și marea însemnătate culturală și națională nu numai a studiilor slave ci și a acestei catedre de Slavistică.

Cel puțin la IX se reduce, după mine, numărul problemelor capitale ce-și pune și ar trebui să-și pună Slavistica la noi astăzi ; dintre acestea, VII privesc vechea perioadă a slavonismului, adică trecutul, iar II dintr'însele se referă la raporturi ale noastre cu aceeași Slavi, anume cei dimprejur, în timpul de față.

Să le vedem acum pe toate ; cu toate că în acest excurs vom stărui mai mult asupra acelor din ele, ale căror soluții socotim că vor avea urmări mai largi și reformatoare în mersul științei și acțiunii noastre politico-naționale.

a) Problemele asupra trecutului

I

Întia și cea mai de seamă problemă, cu care s'a îndeletnicit știința și cu care va trebui să se ocupe și catedra noastră de slavistică, e aceasta : *de cînd au început a intra în limba romînă cele mai vechi cuvinte și sufixe slave, și pe ce cale ne-au venit ele ?*

Cu această vastă problemă s'a îndeletnicit pînă acum atît știința streină, în frunte-i cu marii slaviști ai veacului al XIX : Kopitar, P. I. Safarik și Miklosich, cit și știința romînă în frunte cu Hasdeu și Cihac. Iar soluția ce i s'a dat și de o parte și de alta a tost mai aceeași ; adică, toți au interpretat cunoscutul text al lui Iordanes în sensul că Slovenii, de cari ne vorbește acesta, veniseră în secolul VI d. Chr. în Tara Romînească, Moldova și Ardeal, așa că, deci, Rominii cari *pe atunci*, încă de mai înainte, locuiau

tot în aceste țări, au început a primi în limba lor, prin atingere și legături zilnice cu acei Sloveni, acea mare mulțime de cuvinte slăve.

Așa susține și Miklosich, care ne înfățișează cel de pe urmă stadiu de soluție a acestei probleme.

Iar când vrea să precizeze anume care era limba acelor Sloveni, conlocuitori pe atunci cu Românii, ne spune Miklosich că era limba numită de el «Altslovenische Sprache», «limba paleoslovenică», ce se vorbea de Sloveni nu numai în Panonia ci, cu oare cari deosebiri dialectale, la fel și pe la Românii din vechia Dacia Traiană (a lui Jordanes) ¹⁾. Această limbă paleoslovenică a vechilor Sloveni e aceea pe care azi, în urma lui Miklosich și din alte considerații decit naționale, știința o mai numește și «vechia slavă bisericească» (Altkirchenslavische Sprache) dar căreia tot știința, când vrea să-i arăte naționalitatea, îi mai zice «vechia bulgară» (Altbulgarische Sprache) ²⁾.

Această limbă paleoslovenică sau veche bulgară ar fi aceea, zice Miklosich, în care au scris lucrările bisericești apostolii slavi Ciril și Metodie și discipolii lor în veacurile IX și X; limbă care, sub această formă cirilo-metodiană *nu trăește*, nicăieri, nici în Bulgaria și nici la Slovenii din Stiria, *decît cel mult pînă în veacul al X sau XI*; căci, după sec. X sau XI limba bulgară se transformase așa de mult, în cît ea se înfățișa sub o cu totul altă față decit cea cirilo-metodiană de care se deosebea fundamental mai ales la fontetism.

Așa dar, după concepția lui Miklosich în dezlegarea problemei vechimei elementelor slave din limba română, și după concepția chiar a științei de acum cu privire la naționalitatea limbii aceleia slave, pe care

1) Miklosich: *Die Slav. Elem. im. Rumänischen* p. 5 și 12. Cf. Wondrak: *Altkirchenslavische Grammatik* p. 374.

2) Cf. Leskien: *Handbuch der Altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache*.

o consideră bulgărească, se susține de știința streină că cele mai vechi cuvinte slave le-au dat limbii romine *vechii Bulgari* (Slovenii lui Jordanes),—deci limba *bulgară veche* (paleoslovenică), a acestora cu cari Românii trăiră la o laltă în vechia Dacie Traiană, începînd din *sec. VI*.

Această soluție a lui Miklosich, care era, de altfel, aproape în întregime și a înaintașului său Safarik ¹⁾, a fost mai pe deantregul adoptată și susținută și de știința noastră chiar pînă astăzi. Căci, în adevăr, dintre cei bătrîni astfel susține Cihac în Introducerea la Dicționarul său ²⁾, precum tot la fel, ba une-ori chiar în sensul lui Safarik, gîndesc chiar astăzi oamenii noștri de știință, fie filologi, fie și numai istorici ³⁾.

Ba d. Ion Bogdan, în discursul său de recepție, ținut anul trecut la Academia noastră, exagerează, în sensul slav, chiar pe Safarik, Miklosich, Diez, Drinov, spunîndu-ne, tot relativ la această problemă, că: «nici nu poate fi vorba de popor romin înainte de absor-

1) Numai că cel d'întăi pune *sec. VI* și zice că elementele slave ne-au venit după ce limba romină se formase, pe cînd P. I. Safarik declară (în *Starozitnosti slovanské* I, 74; II, 215) că încă de prin *sec. II* încep a conlocui cu Rominii, Slavii, cari apoi devin foarte numeroși în *sec. V* și *VI* în Țara Romînească, Moldova și Transilvania. Cf. aceeași convingere la Drinov: *Zaselenie* și acum la Niederle în *Archiv für slav. Phil.* XXV, 38.

2) Iar pe argumentele lingvistice aduse de Cihac (și modelul său Miklosich), scriitorul Tam (Traugott), în lucrarea sa: *Ueber den Ursprung der Rumänen*, Bonn 1891, pretinde, ca Safarik, că nația romină s'a format din contopirea elementului romanic cu cel slav.

3) S. ex. N. Iorga, în: *Geschichte des rumänischen Volkes*, 1905 I, p. 116 spune aceeași veche idee că: «so kann man die Slaven schon für das vierte Jahrhundert als Bewohner des dacischen Hochlandes betrachten, und das ist keine übereilte Konjektur, sondern die einzig mögliche ethnographische Erklärung», și că «Ihr (adică al Slavilor) Einfluss auf die benachbarten oder mit ihnen zusammen lebenden romanischen Ansiedler war sprachlich ungewöhnlich stark... Von ihren Nachbarn und späteren Herrn übernahmen die Rumänen neben vielen Suffixen eine grosse Menge nötiger und unnötiger Worte».

birea elementelor slave de către populația băstinașă română în cursul sec. VI—X» ¹⁾.

În această armonie de păreri a învățaților străini cu ai noștri, singur d. Hasdeu aduce o notă nouă. Deja în a sa «Istoria Critică», dar și în «Strat și Substrat», domnia-sa susține că în epoca lui Iordanes, cum chiar din textul acestui istoric ar reeși, Românii încă nu începuseră a conlocui cu Slovenii; ci acei dintii trăiau la apus de Olt, iar cei al doilea de la acest rîu spre răsărit; și mai susține apoi că, atingerile noastre cu Slovenii (Bulgari) au început *nu* mai nainte de a doua jumătate a veacului al IX, și că, deci, numai de acum au început a intra în limba română acea mulțime de cuvinte slave bulgare. Aceste cuvinte, mai zice d. Hasdeu, ne-au venit nu prin conlocuirea noastră cu Bulgarii, ci pe calea literaturii slave și prin moda filoslavă, cari se introduc la noi odată cu începerea activității literare a apostolilor slavi Cîril și Metodiu.

Dar chiar și această notă nouă a d-lui Hasdeu nu dă altă altă soluție chestiei noastre de cît tot pe cea obicinuită: că în epoca paleoslovenică și deci din limba paleoslovenică (veche bulgară) ne-au venit în limba română cele mai vechi cuvinte slave.

Ast-fel, dar, astă-zi știința—și streină și română—dezleagă problema noastră în unanimitate în sensul că: cuvintele slave cele mai vechi din limba română ne-au venit din limba paleoslovenică (vechia bulgară) între sec. VI—IX sau între sec. IV—IX prin conlocuirea Romînilor cu Bulgarii în Dacia Traiană.

În acest fel formulată vom lua și noi să discutăm această soluție. Cu toate că astă-zi știința mai nouă de după Miklosich a dovedit că sub numele de

1). I. Bogdan: *Istoriografia română și problemele ei actuale*, București 1905 p. 21. Safarik (în Starozitn. Slov. I, 268) zice că: «poporul romîn s'a născut în sec. V sau VI din amestecul Geților, Romanilor și Slavilor în Dacia».

Sloveni la autorii vechi, (ca Iordanes, Procopie, Constantin, Porfirogenetul) nu se înțelegea numai popor din ramura bulgară, ci și Sirbi¹⁾, ba și Ruși sau Ruteni²⁾ chiar în Dacia.

Deși, cum văzurăm, ar putea fi azi mai întâi discuție dacă cuvintele slave cele mai vechi din limba romină ar fi bulgare sau rusești; căci știința, care rezolvă problema în sensul cum am văzut, zice în același timp că și limba rusă și cea sirbească aveau între sec. IV—IX nazalismul cuvintelor slave din limba noastră; cu toate acestea noi, considerind de Bulgari, cum se face în genere³⁾, pe Slovenii lui Iordanes, vom căuta să vedem nu cum-va e neîntemeiată soluția dată problemei acesteea de știința de pîn'acum?

În adevăr, pe ce se întemeiază această soluție? Pe nimic alt-ceva de cît pe admiterea mai întâi a ideii că după Aurelian coloniile de Romani au dăinuit a rămînea mereu în Dacia Traiană în veacurile următoare și pînă astăzi. Aceasta, neputînd fi temeinic alt-fel, o admitem și noi.

Apoi, se mai întemeiază acea soluție pe interpretarea mărturiilor lui Iordanes: cum că în sec. VI Slovenii locuiau în Dacia Traiană, precum și pe faptul că în limba romină se constată o mulțime de cuvinte

1). Cum arată Iagić în *Archiv für slav. Philologie*, XVII. 47—8

2). Cum arată dr. Pić și dr. A. Amlacher în: *Die Dacischen Slaven und Csergeder Bulgaren*, Prag 1888. Cf. că aceasta o recunoaște, deși cu oare care restrîngere, Miletić în *Sbornik Min.* vol. IX p. 213. Iar Oblak, în *Arch. für slav. Phil.* XXVII, 479 tot în acest sens zice: «jedenfalls waren die unter dem Namen «Slovänen» zusammengefassten Slaven kein einheitliches Volk, sondern mehrere Stämme». Așa că, relativ la această nouă teorie a lui Pić și Amlacher, zice Oblak (Ibidem): «—Wenn Pić's (die Csergeder Slaven etc.) Vermuthung richtig wäre, dass wenigstens die östl. Theile Daciens von russ. Stämmen besiedelt war, so würden sich bezüglich Ost-bulg. noch grössere Schwierigkeiten ergeben». Ast-fel dar știința de azi pune problema nouă: dacă Slovenii lui Iordanes din Dacia erau Bulgari iar nu Ruși.

3). Miklosich, în *Vergl. Gramm* I, 33 admite 4 limbi, ca dialecte sau ramure bulgare: daco-sloveană, norico-sloveană, paleosloveanică și bulgară.

slave, cari au caracteristica fonetismului limbii paleoslovenice, adică vechi bulgare.

Cu aceste trei feluri de fapte și-a clădit știința acea interpretare ast-fel: Rominii au trăit totdeauna în Dacia Traiană; tot aci, zice Iordanes că locuiau Slovenii Bulgari, în veacul al VI; apoi în limba română sint cuvinte slave *cu fonetismul paleoslovenic*, adică din sec. IX; așa dar, urmează că aceste cuvinte slave au intrat în l. română în perioada paleoslovenică, care se va fi întins înapoi pînă cel puțin în sec. VI de care ne vorbește Iordanes.

Ast-fel rezolvă dar știința această chestie.

În tot acest fel de argumentare, însă, nu s'a băgat de seamă că cuvintele slave din limba noastră nu prezintă caracterele fonetice chiar ale limbei paleoslovenice, care există sub forma cirilo-metodiana cel mult pînă în sec. X sau XI, ci că acelea au caracterele limbii bulgare de după sec. X sau XI, adică ale limbii așa numite mediobulgare, care 'i o altă fază de cît cea paleoslovenică a limbii bulgare.

Deci, pentru ca soluția aceea a problemei să fie adevărată, se cuvenea ca știința să observe cuvintele slave din limba română din punctul de vedere al dezvoltării istorice a limbii bulgare; trebuia adică să nu se lase influențată de o interpretare cam preconcepută (poate inconștient) a textului lui Iordanes, ci să urmărească mai întîi gramatica istorică a limbii bulgare.

Această soluție, ast-fel sistematizată, se impuse lumii științifice, pare-mi-se, fără a fi judecată de aproape de cei ce o primară,—mai ales prin autoritatea lui Miklosich. De alt-fel, după moartea acestui învățat, mai multe din soluțiile date de el unor probleme, putînd fi judecate fără de teamă și respectul autorității lui, au trebuit să fie răsturnate de știință, care observă că chiar în general cercetările lui Miklosich au defectul de a nu prea observa gramatica istorică

a limbilor ce studiază. Aşa Maghiarii î-l învinuesc de aceeaşi lipsă, cînd el studiază elementele slave din limba lor; căci profesorul Aşbot de la Universitatea din Buda-Pesta dovedeşte şi declară într'un studiu al său ¹⁾ că: «Miklosich nu deosebeşte ce e vechi de ce e nou (adică: „Миклосич не различаетъ старое отъ новаго”).

Noi vom dovedi că, şi în studierea elementelor slave din limba romînă, Miklosich dă acea soluţie falsă, tocmai fiind-că «nu face deosebire între ce e vechi şi ce e nou».

Vom arăta dar, tocmai făcînd deosebire «între ce e vechi şi ce e nou», că caracterele fonetice ale cuvintelor slave din limba romînă nu reprezintă stadiul fonetic al limbii paleoslovenice, adică secol. IX, şi deci încă şi mai puţin stadiul secolului al VI sau IV, cum s'a dedus greşit, interpretîndu-se greşit textul lui Iordanes; ci vom arăta că acele cuvinte reprezintă stadiul de după veacul al X sau al XI al limbii bulgare, deci stadiul posterior celui paleoslovenic, şi anume pe cel de pe la începutul perioadei mediobulgare.

— Pentru aceasta să luăm acum cite-va din caracterele fonetice mai esenţiale ale cuvintelor slave din limba noastră.

a) Să dau întîietate formelor cu nazalism.

Sunt în limba romînă o mulţime de cuvinte slave cu nazalism; dintre ele cea mai mare parte îl au sub forma *în*, iar un număr mult mai mic *un*. Âst-fel: dîmb, gingav, oblînc, osîndi, pîndi, trîmbă, tingui, dar rar şi: scump, muncă, prund, luncă. Despre acest fel de cuvinte, şi Miklosich şi toţi ai noştri au zis că ne-au venit în epoca pîslavă dela Bul-

1). Publicat în Извѣстія академіи изъ Петербурга pe a., 1902, tom. VII, c. 4, p. 290.

gari ¹⁾, deci în sec. IV (Iorga) în sec. VI sau VII (Miklosich) sau chiar al IX (Hasdeu).

Nimeni însă n'a observat că gramatica istorică a limbii paleoslave se opune la această concluzie ; fiind-că ea ne arată că, în acea epocă, paleoslava nu avea acel nazalism în sau *un*. În adevăr, toate cercetările științei nu pot admite de cît că în epoca plslavă acele cuvinte, și cele de felul lor, se pronunțau la Bulgari cu (*on*): dombă iar nu dimb, gongănavă iar nu gingănav, obloncă iar nu oblinkă, osonditi iar nu osinditi, și ponditi, tromba, tonziti, skompă, monka, prondă, lonka. Deci dacă *atunci* și sub această formă ne-ar fi venit în limbă, ar fi trebuit să le avem și noi tot ast-fel ; sau dacă admitem că numai atunci trecea și *on* latin în *un*, ca s. ex. monte în munte, ponte în punte, comparo în cumpăr, atunci ar fi trebuit să le avem pe *cele mai multe* cu *un* iar nu cu *în* : ²⁾ dumbă iar nu dimb, gungănavă iar nu gingav, obluncă iar nu obline, osundi iar nu osindi etc.

Așa dar, neputîndu-se admite nici cazul că acele cuvinte și-ar fi schimbat pe terenul limbii romîne nazalismul *on* în *in*—căci această schimbare nu se vede așa de lătită în limba noastră ; și neputîndu-se admite nici că ele ar fi din plslavă ³⁾ ; urmează că ele trebuie să fie din altă limbă sau dialect bulgar. Ei bine, limba plslavă începe chiar în sec. XI a transforma pe vechiu-i *on* în *an*, iar în al XII veac, adică în medio-bulgară, această transformare se operase deja în totalitatea limbii. ⁴⁾ Așa că, cel mult din sec. al XI începînd,

1). Miklosich : *Wergl. Gramm.* I. 3.—Ov. Densușianu : *Histoire de la langue roumaine* I. 270.

2). Cf. Dr. A. Byhan : *Die alten Nasalvocale in den Slavischen Elementen des Rumänischen*, în *Vierter Jahresbericht* al seminariului român de la Leipzig p. 298.

3). *on* slav din limba maghiară, față de *z* dispărut, se poate explica și altfel de cît din plslavă.

4). Vezi Ilie Bărbulescu : *Fonetica Alfabetului Cirilic* p. 4.

dar nu de mai 'nainte, avem în limba bulgară (anume în mediobulgară) tocmai ca în limba noastră : dămb iar nu ca plsl. dombă, găngnav iar nu ca plsl. gongănavă) oblănc iar nu ca plsl. oblonkā, osănditi iar nu ca plsl. osonditi etc. Iar *acestea sunt tocmai formele din limba română.*

Aceasta ne arată dar că cuvintele slave cu nazalismul nu ne-au venit în limba noastră între sec.

IV—IX, ci numai după acest timp și anume cam pe începutul perioadei mediobulgare sau sec. XI ori la XII.

b) Apoi, tot ast-fel nu s'a observat dezvoltarea istorică a limbii bulgare, deci raportul între paleoslovenică și mediobulgară, în cuvintele slave, din limba română, cari au **z** sau **k** în paleoslovenică.

Căci, se vede că tot înșelată de textul lui Iordanes (care însă, cum vom arăta, nu are senzul ce i se dă), știința afirmă că în epocă paleoslovenică, între sec. IV—VI mai ales, au intrat în limba română cuvintele slave ca : zdravān, price, sfadă, denie, beznă, praznic, zglobiu, năting, obline, ovăz, tirăsc, zăresc, steclă sau sticlă, temniță etc.

Dar nu s'a judecat că aceste cuvinte, și alte de felul lor, sunau în epoca paleoslovenică, anume în sec. IX ba cu atît mai mult în secol. VI (epoca lui Iordanēs), ast-fel : sădravă (**сѢДРАВА**), pritāča (**ПРИТѢЧА**), sāvada (**сѢВАДА**), bādenie (**БѢДЕНІЕ**), bezdāno (**БЕЗДАНО**), prazdēnikā (**ПРАЗДѢНИКА**), zālobivā (**ЗЛОБИВѢ**), netongā (**НЕТѢГѢ**), oblonkā (**ОБЛАЖКА**), ovēsē (**ОВѢСѢ**), tēr-on (**ТѢРѢН**), zēr-on (**ЗѢРѢН**), stēklo (**СТѢКЛО**), tēmēnița (**ТѢМѢНИЦА**).

Nu s'a observat că aceste cuvinte, prezentîndu-se *ast-fel* în stadiul paleoslovenic al limbii bulgare, *dacă atunci, s. ex. sec. VI*, ar fi intrat în limba română, trebuia să le găsim și la noi cu valoarea fonetică a lui **z**, **k** paleoslovenic, sau cel puțin trebuia să le avem și în limba noastră cu acel **ă** (**z** satî **k**) în toate locurile unde el se află în paleoslovenică. Pe

cele din limba noastră le vedem însă fără sunetul *ă* sau *ë* în multe locuri : zdravăn nu sădravă, price nu prită'a, sfada nu săvada, denie nu bādenie, beznă nu bezdāno, praznic nu prazdēnică etc. Dar în limba română *nu există* fenomenul fonetic de *perdere a u-nui așa ă*. De aceea, dacă acele cuvinte ar fi intrat în limba noastră în perioada paleoslovenică, adică chiar și între veacurile al VI—IX, atunei, noi, neavînd acel fenomen de *perdere a lui ă*, ele trebuiau să ne rămînă și să le avem sub forma cu *ă*, cum se pronunțau la Bulgari în acea epocă. Dacă însă le avem fără *ă*, aceasta-i o dovadă că acele cuvinte, și altele de felul lor, au pătruns în limba română într'un alt stadiu al limbii bulgare, iar nu în cel paleoslovenic, și anume într'un stadiu cînd chiar în limba bulgară se perduse acel *ă* paleoslovenic (ori se prefăcuse în *e* sau *ı* se contopise în *ă*).

Iar știința de azi ne arată bine că în sec. IX *ă* se pronunța în toate părțile acelea, unde e scris, în stadiul paleoslovenic al limbii bulgare; ba ne arată că atunci se pronunța acela și în limba sîrbă, rusă, cehă etc., deci și în celelalte limbi slave. Dar că numai din veacul din care sunt copiile de texte paleoslovenice, ce avem, deci cel mai de vreme din veacul al X, a început, în veacul al XI s'a întezit, iar în al XII s'a operat cu desăvîrșire în limba bulgară : pierderea peste tot a celui fel de *ı* și *ı* la sfîrșitul cuvintelor, uneori și în corpul lor, iar alteori asimilarea lui *ı-ë* în *ı-ă* precum și prefacerea lui *ı* în *e*. Așa că, numai în acest nou stadiu (mediobulgar) al limbii bulgare, deci numai rar de tot în sec. X, dar mai ales începînd din sec. XI și XII, găsim acele cuvinte pronunțate chiar de Bulgari fără *ă* : zdrav, pri'tă, sfadă, bdenie, bezdno, prazdnik, zlobiv, netăng, oblănk, ovăs, tără, steklo, temnița, — întocmai ca în limba română.

Invederat e dar că, perderea lui *ă* în cuvintele

slave din limba română neputîndu-se opera pe tere-
nul acesteia, căci ea n'are acest fenomen fonetic ;
și că acele cuvinte existînd fără *ă* nu în limba pa-
leoslovenică, ci în cea mediobulgară, sau în orice cas
după sec. al X ; învederat e atunci că aceste cuvinte
slave au intrat în limba noastră nici de cum înainte de
veacul al X sau XI, ci numai după acest timp și anume
la sau înspre începutul perioadei mediobulgare.

De altfel aceasta coincide și cu constatarea de
mai sus, că tot numai de atunci ne-au putut veni și
cuvintele slave cu *ъ* paleoslovenic.

Cuvintele aceste fără *ă*, dar, ne arată și ele, a-
lături de cele cu *în, un*, că greșit s'a interpretat textul
din Iordane, cu privire la *timpul* conlocuierii Romîni-
lor cu Slovenii Bulgari.

c) Tot ast-fel, neobservînd gramatica istorică a
limbii bulgare, mai crede Miklosich, și, sub puterea
impunătoare a autorității lui științifice, toți oamenii
de știință streini și de la noi, că în aceeași epocă a
lui Iordanes, deci în orice caz înainte de veacul al
IX, ne-au intrat în limbă de la Slovenii Bulgari cu-
vinte, cari în limba noastră au sunet *î* iar în paleo-
slovenica *i* (— *ъ*), ca : vidra, bivol, mită, vlădică, pelin,
smochin, mōghila, obicei, cobila, răchita etc.

Totuși, aceiași știință ne arată bine că în epoca din
care avem textele paleoslovenice, deci în sec. XI sau X,
limba bulgară, deci praeoslovenica, avea acolo un *i* :
vî dra (вѣдра), bîvolă (бѣволъ), mîto (мѣто), dobîtkă
(добѣтъкъ), ispîta (испытати), sătrîvati (сѣтрѣвати), za-
mîsliti (замыслити), rasîpati (расыпати), tîkva (тъква,
gen. — зре), vladîka (владѣка), pelînă (пелынъ), smokînă
(смокъна), mogîla (могила), obîčaj (обичай), kobîla
(кобыла), rakîta (ракѣга).

Dacă aceste cuvinte, și altele de felul lor, ar fi
intrat în limba română în epoca paleoslovenică, adică
(fie chiar în secolul al IX, de sigur că ar fi trebuit

să le vedem și astăzi în limba noastră tot așa ca în paleoslovenica, adică cu acel *î* iar nu cu *i*, cum le avem de fapt. Ba încă și mai mult ar fi trebuit să le avem ast-fel în epoca Slovenilor din Dacia Traiană, de cari ne vorbește textul lui Iordanes, adică în veacul al VI (Miklosich) sau în al IV (Safarik, Drinov); căci știința afirmă că pe atunci, mai ales, toate limbile slave aveau pe acel *î* ¹⁾.

Nu se poate susține că: le-am fi primit de la Bulgari cu *î*, dar că așest sunet l'am schimbat noi, pe terenul limbii române, în *i*. Și nu se poate aceasta, fiind-că limba noastră nu posedă, ca ceva organic al său, fenomenul de prefacere a lui *î* în *i*, ci numai inversul, adică fenomenul de a schimba pe *i* în *î* ²⁾.

Așa că, dacă aceste cuvinte nu ne-au putut veni în epoca paleoslovenică; dacă apoi nu se poate să se fi format ele ast-fel pe terenul limbii române; urmează că tot din limba bulgară le avem, dar dintr'o altă epocă, dintr'un alt studiu de cît cel paleoslovenic al ei

În adevăr, dacă urmărim gramatica istorică a limbii bulgare (cea ce tocmai a trecut cu vederea Miklosich), vedem că în spre epoca mediobulgară ea are chiar ca o caracteristică a fonetismului său prefacerea paleoslovenicului *î* (*ѣ*) în *i* (*и*). Inceputul acestei transformări ne apare rar de tot chiar în textele paleoslovenice, ce avem, dar cari se știe că sînt copii din veacul al X sau al XI ³⁾. Iar în veacul al XII, adică în epoca proprie mediobulgară, această transformare se arată a fi mai peste tot sfîrșită în limba bulgară. Din sec. XI sau al XII, dar, limba bulgară

1). Vezi s. ex. *Archiv für Slav. Phil.* IV, 406.

2). Așa, ca schimbate pe terenul limbei noastre se pot înțelege cele cite-va cuvinte slave ce avem cu *î* în l. d. *i*: țîgan, Rîmnice, animalul ris și ris etc.

3). Cf. Wondrak: *Altkirchenslavische Grammatik* p. 53, 368.— Leskien: *Handbuch* ³ p. 36.

are mai numai *i* în loc de *î*: vidra, bivol, mito, do-bitok, ispitati, strivati, zamisliti, rasipati, tikva, vladika etc.,—întocmai ca limba română.

Aceasta ne arată că acest fel de cuvinte slave ne-au venit în limba noastră în ori-ce caz numai în această perioadă a limbii bulgare, deci numai după sec. X sau al XI, iar nici de cum înainte, și cu atât mai mult nu în secol. VI sau al IV. De alt-fel, la aceste cuvinte ni-o mai confirmă pe această soluție încă și existența *în ele*, în același timp, a fenomenului de pierdere a lui *к, ь* paleoslovenic: bivol=plsl. bîvolă, strivi=plsl. sâtrivati.

Cuvintele acestea cu *i* în loc de *î*, dar, ne arată și ele, alături de cele cu *în*, *un* și de cele fără *ă*, că greșit s'a interpretat textul lui Iordanes cu privire la *timpul* conlocuierii Romînilor cu Slovenii Bulgari.

d) Aceiași e situația și a cuvintelor slave cu diftongul *ea* în limba română.

Avem, în adevăr, o mulțime de cuvinte cu acest diftong: deal, hrean, leac, leat, pribeag, steag, teasc, veac etc. Despre ele și Miklosich și filologii noștri ¹⁾ au zis că le-am primit așa din limba paleoslavă, deci cel puțin din al VI veac. Nu s'a observat însă că pînă azi știința nu poate admite că bulgara din epoca paleoslavă avea acolo diftongul *ea*, ci susține în locu-i un lung *e* deschis care cel mult înclina spre *ea* ²⁾ (și care se reprezintă la scris prin *ä* sau *é*, *ê*). Deci, în sec. VI și în genere în epoca plslavă pînă în sec. X, a-cele cuvinte la Bulgari sunau: dălă, hrănă, lăcă, lăto, pribăgă, tăscă, văcă, adică nu numai cu *ê* (=ä) în loc de *ea* dar și cu acel *ä* final de care am vorbit că s'a

1) H. Tiktin: *Studien zur rumänischen Philologie* p. 9.

2) Leskien: *Handbuch* și în *Archiv für slav. Phil.* IV, 147—8. Wondrak: *Alt kirchen slavische Grammatik* p. 61. Sobolevskij: *Cerkovno. slav. jazyk* p. 35. Cf. Ilie Bărbulescu: *Studii privitoare la limba și istoria Românilor* p. 11 și *Fonetica alfabetului cirilic* p. 109.

perdut numai de prin sec. X. Dacă *atunci* ar fi intrat ele în limba română, ar fi trebuit ca sau tot astfel să le avem și noi, sau să admitem că ne-au venit atunci, dar că pe terenul limbii noastre s'a transformat acel *ă* paleoslav în *ea*. Firește, acest din urmă caz ar putea fi probabil; de cît, ceea ce i se opune e faptul că acele cuvinte mai prezintă *tot deodată* și caracterul că n'au pe *ă* final plslav. Iar lipsa celui *ă* final se confirmă reciproc cu prezența diftongului *ea*, că nici acest *ea* nu s'a format pe terenul limbii noastre din *ê*, tot așa precum dispariția lui *ă* final nu s'a putut întîmpla în terenul ei, ci că pe acele cuvinte le-am luat tot de la Bulgari, dar într'o epocă cînd acolo se pronunța *ea* în loc de plslavul *ê* și *cînd*, *tot deodată*, nu mai aveau nici pe *ă* final. Ei bine, cele mai vechi vremuri, în cari nu se poate tăgădui că începuse a se dezvolta *ea* în locul vechiului plslav *ê* lung, nu se pot pune mai înainte de cît al XI veac; dar și atunci cu totul excepțional. Ia în limba mediobulgară, începînd din veacul al XII, acel *ea* trebuie să fi devenit foarte des în limba proprie bulgară. Deci numai din al XI veac se admite că bulgara *începu* a avea acele cuvinte sub forma (și fără *ă* final): deal în l. d. plsl. *dělă*, hrean l. plsl. *hrênă*, leac l. plsl. *lěkă*, lăto sau leat l. plsl. *lěto*, pribegă etc.

Ceea ce ne arată că din limba bulgară de după secol. XI, iar nu de dinainte de acest timp, și deci nici într'un caz din sec. VI al lui Iordanes, ne-au venit aceste cuvinte în limba română.

Ar mai fi încă și alte caractere ale cuvintelor slave din limba română, cari reprezintă, tot astfel, nu faza paleoslovenică ci pe cea de după veacul al X sau al XI (sau medio-bulgară) a limbei bulgare. Așa, ca să pomenesc numai în treacăt încă una, ar fi chestiunea: noi nu avem în limba românească cu-

vinte slave cu *l* epentetic, care era o bogată caracteristică a limbii paleoslovenice, ci avem numai de cele fără acesta, s. ex. sabie (nu sablie ca în plsl. сабѣа) corabie (nu corablie ca în plsl. корабаа). Să fie aceasta o muiare a lui *l* pe terenul limbii române ca în haînă, a iubi etc., sau un fapt de provenienți deosebite? Lipsa acestui *l* epentetic e o caracteristică mediobulgară, care începe a se dezvolta numai în epoca în care se făcură copiele de texte paleoslovenice ce avem ¹⁾, și care apoi se dezvoltă așa de mult încât, chiar ca o deosebită caracteristică a sa, limba bulgară de astăzi nu are de loc acel *l* epentetic, ci are tot ca limba noastră fără el: sabiia, korabiia etc.

Dar, fără să ne mai întindem și asupra altor particularități, chiar numai acestea de cari vorbirăm :

Existența la noi a cuvintelor cu nazalul mediobulgar în în l. d. plsl. *on* (dîmb l. donbă), lipsa mediobulgară a lui *ă* final și interior pe care îl are plslava, existența lui *i* mediobulgar în loc de plslavul *î*, și existența lui *ea* mediobulgar în loc de plslavul *ê*; chiar și numai acestea ne confirmă teza noastră nouă că nu e adevărat cea ce se zice, după Miklosich, că : «cea mai mare parte din elementele slave pătrunseră în limba română în secolele V, VI și VII ²⁾». Ci acele considerații ne arată că *ele au pătruns în limba noastră cel puțin după secol. X dacă nu al XI.*

Aceasta e dar noua soluție pe care o dăm problemei despre vechimea celor d'întîi elemente slave din limba română; la ea ajungem, aducînd în discuție aceea ce știința de pînă acum — cu Miklosich în frunte — trecuse cu vederea : studierea acelor elemente din punctul de vedere al *desvoltărei. al gramaticiei istorice* a limbii bulgare.

1). Cf. Wondrak: *Zur Kritik der altslovenischen Denkmale* p. 5.

2). Ovid Densusianu: *Histoire de la langue roumaine* I, 241.

De alt-fel această soluție are darul și de a ne face înțeles pasagiul din Iordanes. Căci ea, cu aceste noi dovezi, întărește susținerea lui Zeus (în *Die Deutschen und die Nachbarstämme*) întărită de Hasdeu (în *Strat și Substrat*) că *Slavenii* lui Iordanes nu se întindeau spre Vest dincolo de Olt ¹⁾. Ci, nația română, care se plămădi în acel timp în Oltenia, colțul Suld-Vestie al Transilvaniei și în Banat ²⁾—*nu a venit* în atingeri și *conlocuire cu Slavii* de cit cînd-va *după* sec. X sau al XI, și anume cînd aceștia (Bulgari) erau cel puțin spre epoca medio-bulgară dacă nu chiar în ea. Numai de atunci înainte, spre timpul nostru, trebuie să se fi început expansia Românilor spre răsărit peste Olt precum și a Slavilor spre apusul acestui rîu,—aceștia fie că veniră, de atunci, din Estul Oltului, adică dinspre țara Românească, Moldova și Transilvania, fie că emigrară unii și de peste Dunăre.

Iar o altă concluzie, ce se mai desprinde din noua soluție ce noi dăm vechimii elementelor slave din limba română, e că, (neputîndu-se pretinde și nici susține de cit că limba romînă era deja formată în sec. X sau XI, nu se poate admite nici aceea ce au zis Satarik și alții de la noi că «nici nu poate fi vorba de popor român înainte de absorbirea elementelor slave de către populația băștinăse română în cursul sec. VI—X» (Bogdan). Ci arătările mele dovedesc că cel mai bine a văzut d. Hasdeu, care încă în «Istoria Critică» a zis că elementele slave ne-au venit după ce limba noastră se formase, și că ele sînt într'însa numai *ceva anorganic și suprapus*.

1). Cf. însă A. D. Xenopol: *Istoria Românilor* I, 380.

2). După Hasdeu, trebuie să recunoască aceasta și filologi mai tineri, Cf. A. Candrea în *Buletinul Societății Filologice* 1905 p. 21.

II.

A doua problemă capitală, căreia noi vom încerca să-i dăm o nouă deslegare, și care stă într'un fel de continuitate istorico-cronologică cu cea d'întii, e aceasta : *Cînd și de către cine s'a introdus la Români limba slavă și scrierea cirilică, într'un cuvînt influența literară și culturală slavă.*

Pin-acum, știința noastră, care și în această privire nu-i originală, ci a transpus la noi concluziile străinătății, a zis că în *epoca paleoslavă*, adică în a activității apostolilor Slavi Ciril și Metodiu (sec. IX) sau cel mai tîrziu în vremea discipolilor direcți ai acestora (sec. X), s'a început a se introduce între Români limba și alfabetul slav. Această soluție însă nu e pe nimic întemeiată, ci numai pe simpla analogie că atunci vor fi introdus Bulgarii limba și alfabetul acela al lor—la Slavii pravoslavnici Rușii. Nu s'a băgat însă de seamă, că o așa analogie, întinsă la Români, cuprinde în sine chiar premisa falsă ; căci, chiar dacă se admite și s'ar putea susține că Rușii au primit acelea în al X veac, nici nu se susține, totuși, și nici admite nu se poate că alți pravoslavnici, Sîrbii, au luat limba slavă bisericească (paleoslava) și alfabetul cirilic mai înainte de veacul al XII.

Deși, după o logică severă și adevărată, chiar dacă și Rușii și Sîrbii ar fi primit acelea în veacul al IX sau al X, nu putea urma de aci că neapărat și Românii au trebuit să le ia tot atunci.

Pornind aprioric de la așa considerații, dar întemeindu-ne mai departe pe fapte și argumente noi, nebăgate încă de seamă de știință, nici la noi nici în străinătate, vom da acestei probleme soluția nouă că : *nu în perioada paleoslavă (sec. IX sau X), ci la începutul celei mediobulgare, adică prin veacul al XII, s'a introdus la Români de la Bulgari limba și alfabetul slav cirilic.*

Și, spre a arăta pe scurt chiar acum, iată cam care va fi înșiruirea argumentelor noastre în această privire.

În vremea paleoslavă, adică chiar și în sec. X litera cirilică ꙗ reprezenta sunetul nazal *on*, de care am vorbit și mai sus, iar Ѧ reprezintă pe *en*. Dacă în acel timp s'ar fi introdus la noi cirilica, trebuia ca în textele noastre, slave sau române, ꙗ Ѧ să fi însemnat, barem în cele mai vechi, pe *on* și *en*.

Aceasta însă nu e nicăiri ci, peste tot și în toate timpurile, ꙗ cînd are valoare nazală și poate fi chiar înlocuit cu derivatul din el ꙗ, înseamnă pe *în* sau *ân*, iar Ѧ înseamnă sau pe aceleași nazale sau alte sunete nenazale ca *e*, sau *in* etc. Că Româniș ar fi schimbat ei vechea însemnare de *on* a lui ꙗ spre a-i da pe cea de *în*, și de *en* a lui Ѧ spre a-i da pe cea de *e*, *in* etc. nu se poate serios nici măcar presupune. Căci pentru o așa schimbare ar fi trebuit să aibă motivul că ei nu ar fi avut în limba lor vie cuvinte cu *on* și *en*. Aceasta însă nu se poate nici crede nici susține; fiind-că, din vechile noastre texte se știe că limba veche tocmai are *on*; și tot așa avea *en*, mai mult de cît azi cînd el s'a rărit prefăcîndu-se în *in* (s. ex. în Psaltirea Scheiană: smen-tiră-se, a menți, mente ¹⁾, sau în documente: cre-dența ²⁾).

Așa dar, nu se poate prin nimic sprijini o presupunere că noi am fi schimbat valoarea lui ꙗ din *on* în *în* și pe a lui Ѧ din *en* în *e*, *in*; căci n'aveam motiv pentru aceasta.

Considerațiunea expusă, așa dar, ne arată că pe aceste litere—cari sunt sufletul alfabetului cirilic—le-am primit de la Slavi (și anume de la Bulgari, ceea ce azi, de mult, e un adevăr indiscutabil) chiar cu însemnarea ce o avem noi de *în* sau *ân* și *e*, *in* etc.

1) Vezi s. ex. la Gh. Ghibănescu: *Glosarul Psaltirei Scheiane*.

2) N. Iorga: *Brașovul și Românii* p. 30.

Dar, cum încă mai sus am arătat, transformarea lui $\kappa=on$ în $\dot{a}n$, la Bulgari, s'a început cam în sec. XI și s'a terminat în al XII veac în limba numită *mediobulgară*. De aceia alfabetul cirilic nu ne-a putut veni de cît între sec. XI, cînd transformarea lui $\kappa=on$ în $\dot{a}n$ s'a început, și între al XIV veac, cînd acel $\dot{a}n$, prefăcîndu-se mai departe, a pierdut nazalismul n devenind numai $\dot{a}$, cum e azi, în deobște, în limba bulgară. Iar arătările, după izvoare și tradiții mai vechi, ale bulgarului Paisie din sec. XVIII, precum și mărturisirile unei tradiții culeasă la Orehovo și despre care eu am vorbit în altă parte ¹⁾ ne împuternicesc susținerea că în veacul al XII, deci în epoca *mediobulgară* iar nu *plslavă*, am primit noi scrierea cirilică.

Iar cît pentru timpul cînd am primit limba slavă, vom arăta, aceea ce de alt-fel, în scrierile mele, am și pus în evidență chiar pîn-acum, că, fonetica limbii slave din textele și documentele româno-slave, prezentînd nici unul din caracterele proprii numai ale limbii *paleoslave* ci pe cele proprii *mediobulgare* (mai apoi și *sîrbești*), n-am putut primi limba slavă la noi în epoca *paleoslavă* ci în cea *mediobulgară*.

Această și cele ce am zis despre intrarea cuvintelor slave în limba română ne arată că, introducerea alfabetului cirilic în sec. XII nu a fost de cît *continuarea* unei mișcări de expansie începută de Bulgari după sec. X sau XI, cînd colonii din ei pătrunseră între Români, și de expansie a Românilor cari, pătrunzînd între Bulgarii de la Olt spre răsărit, deveniră din ce în ce mai primitori și prieteni ai unor elemente culturale și sociale ale conlocuitorilor lor Bulgarii.

1). In *Fonetica alfabetului cirilic*

III.

Dar acum, în legătură cu aceasta, ni se impune o a treia problemă, cu care îndeletnicindu-se, știința noastră a căutat să-i dea o soluție. Anume streini începînd cu Venelin și sfîrșind azi cu Irecek ¹⁾, au pretins că limba și cultura literară slavă s'au introdus numai în Țara Românească sub forma bulgară, dar că în Moldova ele ne-au venit și s'au perindat de la Ruși și sub forma rusească. Iar învățați noștri, începînd cu episcopul Melchisedec (în parte, relativ la Diploma Birlădeană afară de Hasdeu); și sfîrșind cu d. I. Bogdan s'au grăbit să primească și a susține această afirmare greșită. Ba d. Bogdan exageră așa de mult aceasta, în cît o ridică în principiu și, fiind-că i s'a părut că Diploma Birlădeană din a 1136 nu e scrisă rusește, o decretă repede de un falșificat.

Noi însă vom dovedi că și afirmarea celor-l'alți și ridicarea la principiu a rusismului în Moldova e o greșală izvorită din necunoașterea larg și precisă a faptelor și a limbii moldo-slave.

Căci, mai întîi, *cuvintele slave, uzitate în limba românească din Moldova*, și în nazazalism și în alte caractere, nu se deosebesc de cele din limba Munteniei,—ceea ce ne arată că și acolo tot Bulgarii au trăit cu Românii, afară, firește, de unele mai reduse amestecuri rutene. Aceasta va fi o probă. Apoi, cum se va vedea, *alfabetul cirilic are în scrierile Moldovene* nu fonetica textelor ruse ci pe a celor munteneci bulgare. Ceea ce e a doua probă. Afară de aceasta vom arăta, ceea ce nu s'a observat pîn'acum, că și *limba slavă din Moldova*, (l. moldo-slavă), deși

1). Venelin : *Gramaty*.—Irecek în *Archiv fir slav phil.*, V, 85.
Kozak : *Ibidem*, XV, 164 sl. și în *Inschriften aus Bucovina*. Cf. Miletic în *SbM.* IX.

în partea-i lexicală și fonetică ba une-ori și în sintaxă conține multe forme ruse, totuși acestea sunt în ea numai un strat suprapus și neorganic. De fapt, *substratul*, care constituie *partea organică* a limbei moldo-slave, e tot limba slavă din Muntenia, deci cea numită în general medio-bulgară, pentru că și moldo-slava, ca aceasta munteano-slavă, se caracterizează prin *lipsa de flexii*, ceea ce nu se poate în limba rusă ¹⁾.

Așa dar, *forma cuvintelor* slave din limba română moldovenească, apoi *fonetica alfabetului cirilic* în textele Moldovene, precum și *limba moldo-slavă* au în fond caracterele organice ale celor din Muntenia și sunt deci tot bulgare. Dovadă că tot de la Bulgari, iar nu de la Ruși, a venit și în Moldova, începuturile mișcării literare slave. Dovadă iarăși că Diploma Birlădeană, spre a fi autentică, nu e nevoie de a fi rusește scrisă ci chiar cu caracterele literare bulgare ale limbii din Muntenia; cu toate că trebuie să spunem ceea ce vom și dovedi, că caracterele fonetice și paleografice ale acestei diplome nu lipsesc, cum a crezut d. I. Bogdan, din documentele chiar ruse din al XII veac, ci se găsesc și în ele ca limbă literară ²⁾.

Dar, de alt-fel, cu toate că alte texte româno-slave din al XII veac numai avem, totuși că au putut exista, deodată cu introducerea scrierei cirilice pe care noi am pus-o tot în sec. XII, ne arată nu numai cronicile din sec. XV și XVI ca Letopisețul de la Slatina ci și niște manuscrise scrise în Rusia la granița dinspre Moldova în sec. XIII. Prof. Sobolevski, care le-a descoperit, constată într'însele influența literară a textelor bulgare și zice că ele nu au putut să vie acolo, între Ruși, de cît din Moldova ³⁾.

1). Vezi Ilie Bărbulescu : *Cercetări istorico-filologice și Fonetica alfabetului cirilic*.

2) Aceiași învechită greșală e și la N. Iorga : *Geschichte des rumänischen Volkes*, I 184.

3). Sobolevskij : *Dvê zamêcateljnyja rukopisi XIII vêka*.

Iată dar, că mișcarea literară slavă din Moldova nu e rusească, în perioada slavonismului, ci e, în esența ei, pînă prin al XVII veac, tot bulgărească ¹⁾; așa că, precum acele manuscrise din sec. XIII descoperite de Sobolevski, sunt mai mult cu caractere bulgare, transplantate din Moldova la Ruși, tot astfel, ba cu atît mai mult, Diploma Birlădeană, care fu scrisă la Birlad, a putut fi cu caracterele bulgare.

IV.

Iar o a patra problemă, care contribuie la lămurirea perioadei slavonismului de la noi, e aceasta: Viața slavonească de la noi, în acea perioadă, era formată numai din elemente bulgare în Muntenia împletită cu rusești în Moldova, iar mai de loc sirbești? Căci așa au zis streinii ca Iirecek și Miletic, iar ai noștri s'au luat după dînșii. Noi însă vom dovedi că și această afirmare e o greșală, întemeiată pe o vrută schimbare a spuselor documentelor contimporane; căci acestea spun din potrivă că, de prin sec. XIV încoace, nu Bulgarii și bulgarismul ci Sirbii și sirbismul sunt elementul aproape exclusiv care lucrează în direcția slavă și ne influențează culturalicește prin imigranții lor chiar în țările noastre. Cum vom arăta ²⁾, mai ales o mare imigrare de slavi Macedoneni,—cari se numeau chiar Sirbi pe sine și limba lor sirbească,—eliminînd pe Bulgari, acaparează ei viața slavă de la noi, dîndu-i caracter sirbesc.

Așa dar noi, deosebit de știința de azi, vom dovedi că numai pînă prin sec. XIV viața noastră

1). Cf. Ilie Bărbulescu: *Românii față de Sirbi și Bulgari*, unde arăt că în acest termen se cuprinde greșit, după sec. XII, mișcarea literară din Macedonia care se numea pe sine sirbească.

2). Ceea ce am și dovedit în cartea mea: *Românii față de Sirbi și Bulgari*.

slavă e alcătuită din împletirea elementului fundamental bulgar cu cel suprapus rusesc, dar că din acel timp încôace, pînă la sfîrșitul perioadei slavonismului, elementul bulgar nu intră mai de loc în această pînzătură slavă alcătuită de atunci mai numai din sîrbism în Muntenia și din împletirea sîrbismului cu rusismul în Moldova.

V.

Iar acum, în legătură strînsă cu rectificările ce vom aduce acelor puncte, stă o a cincea problemă capitală asupra perioadei slavonismului, problemă pe care știința noastră iară greșit a rezolvat-o. Anume, s'a susținut de toți că *fonetismul limbii textelor romîne* din veacurile al XVI și XVII prezenta un stadiu de vechime și mare deosebire de cel al limbii de după acel timp și de astăzi. Toți au zis astfel, afară de d. profesor Philippide care încă înainte de mine bănuie că nu va fi chiar așa. Dar soluția în acest fel a problemei fonetismului vechi al limbii romîne e o greșală; fiind-că, cum noi vom dovedi, limba noastră avea, în sec. XVI și XVII, nu un fonetism mai vechi, mai deosebit, ci *era chiar în stadiul fonetic al limbii de astăzi*. Greșala aceasta a științei noastre a izvorît tot din acele lipsuri, de cari vorbirăm, în înțelegerea elementelor slave ale slavonismului de la noi.

Anume, ideia principală că sîrbismul nu intră mai de loc în alcătuirea vieții slave de la noi, precum și aceea că, în afară de rusism, bulgarismul se manifestă mai ales sub forma-i paleoslavă, deci vechi bulgară,—idei pe cari, însă, cum am spus, noi le dovedim că sînt rătăcirii; — aceste idei principale *au exclus* din cercetările asupra însemnărilor fonetice ale alfabetului cirilic din vechile texte romîne: și li-

teratura mediobulgară și pe cea sîrbă, tot așa cum am văzut că exclusese și limba mediobulgară din cercetarea asupra cuvintelor slave din limba română. Iar efectul a fost că, precum s'a inventat cuvintelor slave de la noi o vechime pe care n'o au, tot așa s'a inventat o limbă română veche, care nici de cum n'a existat în textele și graiul veacurilor al XVI și XVII, limbă inventată însă, pe care noi va trebui să o readucem la existența ei reală, tocmai ținînd mare socoteală de mediobulgarism și literatura sîrbă.

Spre a se vedea chiar acum soluția nouă pe care noi o vom da acestei probleme, să dăm aci pe o coloană o compoziție de modul cum credea știința că se pronunța de Români în veacurile XVI și XVII, iar pe a doua coloană cum arătăm noi, că se pronunța în realitate, *nu eliminînd ci introducînd în cercetare mediobulgarismul și sîrbismul.*

Cum se considera pînă acum de știință că s'ar fi pronunțat în sec. XVI și XVII.

Cheltuala și nevoa mea este pentru oamenii craului. Faptelea tale, sufletea, se voru ști la marelea giudețu ; așa amu aflatu cu alea noastrea sufletea. Să se știia că luat-am eu prea acestu cocon dă l-am boteazatu și i-am dat numeale. De să-l opreaască pre Radul și să-l stăpîneaască fără treaabă. Izbăveaște-mîa, ca se vază mișei și se veselească-sîa. In Îghipet e trufiă voastră

Cum dovedesc eu că se pronunța.

Cheltuiala și nevoia mea iese pentru oamenii craiului. Faptele tale, suflete, se voru ști la marele giudețu ; așa amu aflatu cu ale noastre suflete. Să se știie că luat-am eu pre acestu cocon dă l-am botezat și i-am dat numele. De să-l oprească pre Radul și să-l stăpînească fără treabă. Isbăvește-me, ca se vază mișei și se veselească-se. In Eghipet e trufia voastră și măriia tru-

și măriâ trufiei voastre. Părințele cu sfânta mănăstire și cuvântul Domnului. Au străigat giupăinea-sii că are săirm la îndemână și că el a fost *ounulu* din cei sloboudzi la *svatoul* cu preouți. fiiei voastre. Părintele cu sfînta minăstire și cuvîntul Domnului. Au strigat giupînesii că are sîrmă la îndemîină și că el a fost unulul din cei slobudzi la svatul cu preuți.

Iată dar cum, întemeindu-*ne* pe influența literară mediobulgară, cu care am arătat că începe cultura slavă la noi, ca și pe cea sîrbă, noi dăm acestei probleme soluția că deja în sec. XVI fonetismul limbii romine era în stadiul de astăzi, iar nu că atunci ar fi avut caracterele și vechimea ce văzurăm, în această compoziție, că le-o dă știința de mai 'naintea noastră¹⁾.

Iar această soluție a noastră, care îndreaptă în știință o greșală isvorită din necunoașterea însemnărilor fonetice ale alfabetului cirilic întrebuițat la noi, ne mai arată, în acelaș timp, *pentru istorie*, marea influență sîrbă, continuatoarea celei mediobulgare, în principatele romine.

VI.

A șasea problemă, căreia noi, întemeindu-ne pe fapte nebăgate de seamă, vom încerca să-i dăm o soluție nouă, e aceasta: s'a susținut că perioada slavonismului era sfîrșită de fapt în vremea mitropolitului Varlaam; iar ca dovadă pentru această susținere se aduceau scrisele acestuia că pe timpul lui nu mai știau oamenii slavonește «din pricina lipsii dascăliilor și a învățaturii». Iar, apoi, ca o și mai deplină întărire a acelor spuse de Varlaam, știința noastră aducea chiar textele noastre slave cari, zicea ea, ar fi

1). Cea mai mare rătăcire și falsificarea cea mai completă a limbii textelor vechi le prezintă publicațiile de *documente* făcute de d. N. Iorga. Vezi pentru aceasta Ilie Bărbulescu, în *Archiva* dela Iași, anul XVII No. 2 pag. 68--80.

«pline de greșeli» de limbă, socotindu-se drept greșeli : lipsa de flexii și acel caz general de care am vorbit.

Dar noi, completînd și lămurind pe Miletic, vom, dovedi căacele pretinse de ai noștri «greșeli» nu sunt de fapt de cît caractere ale limbii mediobulgară și așa numite bulgare moderne (din Macedonia).

Noi însă, care cînd vom ajunge la această problemă vom fi fost arătat deja că nu limba paleoslavă ci cea mediobulgară și așa numită bulgară modernă (sau mai bine 'i-am zice: slavă macedoneană) e limba textelor româno-slave ; noi, zic, atunci vom avea puțința de a dovedi că acele pretinse de ai noștri «greșeli» nu sunt de fapt de cît caractere ale acestor limbi mediobulgară și slavă macedoneană. Iar aceasta ar fi o dovadă nu că nu se știa la noi limba slavă ci că se știa destul pe vremea lui Varlaam.

Iar pe de altă parte, întemeindu-ne pe fapte și exprimări analoage cu cea a mitropolitului Varlaam, pe cari le găsim la Sirbi, Croați încă din sec. XV—XVIII, vom dovedi că pasagiul pomenit de acest mitropolit nu are înțelesul, ce i s'a dat, de mărturisitor al necunoașterii limbii slave la noi ; ci acel pasagiu vrea să zică că nu se cunoștea limba paleoslavă curată ci acea limbă eclectică, și că începuse și la noi, ca la Croați și Sirbi, curentul de a căuta să se învețe paleoslava, așa cum se credea pe atunci că ar fi această limbă ¹⁾.

Iar ca urmare, va reeși pentru noi soluția că slavonismul, cu influența lui culturală și literară s'a stins la sfîrșitul sec. XVII și începutul celui al XVIII, nu, cum s'a zis, din pricină că nu se mai știa slavonește ; căci această limbă se mai știa încă destul, și se mai citea și în biserică pe atunci ; dar că el

1) Vezi Ilie Bărbulescu : *Cercetări istorico-filologice* p. 90 Cf. Surmin : *Povjest Knjizevnosti* p. 59.—Broz : *Critice* II, 115.—*Arch. für slav. Phil.* XVIII, 316.—*Starine* XXIII, 55.—Stojanovic : *Stari srpski zapisi i natpisi*.

s'a stins prin loviturile *sociale*, pe cari încă din veacul XV, i le dă repetat curentul social românesc, stîrnit și de multe ori ajutat în redeșteptarea și înfățișarea conștiinței lui naționale, de către tendințele de a ne catoliza ale bisericei catolice ¹⁾. Vom arăta, dar, că curentul filoslav și slavonismul s'a stins la noi pe cale socială, tot așa precum pe cale socială merge spre stingere la Croații și Slovenii din insulele și țărmurile Adriaticei de azi curentul vechi filo-italian ; și precum pe aceeași cale se va stinge, poate, curentul grecoman la frații Aromâni ; deși, tot nevoi sociale îi fac și pe Croați ca și pe Aromâni să tot nvețe și să cunoască limbile italiană și grecească.

VII.

În urma tuturor acestora, se impune o a șaptea problemă capitală, care-i tot de odată și una de sinteză generală, îmbrățișătoare a perioadei slavonismului în întregimea :

Anume vom căuta sa răspundem dacă această perioadă e o epocă de piroteală și pironire a gândirii și vieții sociale romine sau nu e ast-fel. O întrebare la care știința noastră de pînă acum a răspuns în sens afirmativ, împinsă mai ales de observația că : dacă epoca nu ne-ar fi pironit pe loc, ar fi trebuit să avem și noi mișcarea literară, științifică socială etc., din apus, unde a stăpînit humanismul și catolicismul.

Căci, ast-fel zice s. ex. d. profesor I. Bogdan în lucrarea sa asupra «Vechilor Cronici» că : «epoca slavonă este o epocă de tristă memorie în istoria țărilor noastre» ²⁾. Iar d. N. Iorga ne spune, tot cam

1). Cf. Ilie Bărbulescu : *Studii privitoare la limba și istoria Românilor* p. 111—181.

2). Cf. *Convorbiri literare* din 1897, pag. 672.

cu acelaș înțeles și relativ la aceeași perioadă că, pe timpul lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, nu era la curte de cît «traiul unui țăran chiabur ¹⁾».

Gîndul de a pune în adevărata-i lumină rostul perioadei slavonismului la Români nu înseamnă că vom încerca noi să reabilităm aci exagerările ciudate ale panslavismului. Pe Slavi îi vom lăsa, dacă vor, să pretindă mai departe, în sensul romantismului lor de pe la începutul veacului al XIX, că Dacii erau Slavi; că mai toată Europa fusese a slavilor la începutul veacului de mijloc; că Rumerii din Istria, Huțulii din Bucovina, ba și Românii din România și din regatul ungar sunt de origine slavă. Dar, iarăși, ne vom feri și de a aprecia rostul slavonismului după exagerările opuse panslavismului ale reacțiunei începută împotriva lui, reacție în care au fost și sunt învăluiți la noi încă toți oamenii de știință, între cari d-nii I. Bogdan și N. Iorga.

Noi, ferindu-ne de ideea preconcepută exagerat de reacționară față de slavonismul acestor epoci—nu vom zice, aceea ce profesorul dela Paris Louis Léger a putut spune despre literaturile slave în genere și mai ales de cele moderne că: «ele posedă individualități cari, fără ca să poată fi opuse lui Dante, Molière, Göthe, lui Schakespeare, ocupă un loc onorabil între reprezentanții geniului omenesc» ²⁾. Dar, întemeindu-ne pe observări, poate și fapte noi,—pe cari, tocmai împedicați de o idee preconcepută protivnică, alții nu le-au putut vedea—noi vom îndrăzni să combatem afirmarea greșită că perioada slavonismului a fost o piroteală și «epocă de tristă memorie» pentru Români. Și vom arăta: 1) că dacă cultura și gîndirea românească erau — ceea ce nu se poate tăgădui—mult în urma celor apusane catolice, pricina au fost alte împrejurări, iar nu sla-

1). In *Sămănătorul* de la 13 Martie 1905 pg. 174. Cf. de acelaș *Geschichte des Rumänischen Volkes*.

2). L. Léger: *Le monde slave*, Paris 1897 p. 12.

vonismul și cultura lui; 2) că, chiar dacă noi eram înapoiți culturalicește în raport cu apusul, totuși, în acea perioadă, nici cultura românească nu era așa de primitivă, cum se pretinde, și nici gîndirea noastră nu era așa de pironită pe loc, ci se mișca și ea, cel puțin în parte, 'n direcția ideilor mari ce agitară apusul; și, în sfîrșit, vom dovedi că 3) cultura slavă nu era și nici nu putea fi așa de primitivă și barbară,—cum se pretinde numai fiind—ă nu e'ndestul de cunoscută. Arăta-vom atunci că, în adevăr, cultura slavă veche nu ne e cunoscută,—și aceasta pentru că la noi, neștiindu-se citi și înțelege slavonește, nu se poate ști exact ce și cît se lucrează la Slavi.

In adevăr, că nu era destul să fim sub influența catolică și occidentală spre a ajunge la înălțimea culturală a apusului ne dovedesc Croații și Slovenii sau Litvanii, toți catolici, cari însă n'au avut vre-o cultură superioară nouă. Apoi, mersul propășitor al culturai ruse de azi, care e propriu slavă, dovedește că, în împrejurări schimbate, și slavonismul poate rodi ceva distins. Pe cînd, pe de altă parte, nici nu poate suferi asemănare cultura superioară a Raguzei din evul mediu cu Ragufa de azi, care era și atunci ca acum catolică și supusă influenței culturii apusane.

Deci nu slavonismul era pricina că noi rămăsesem înapoi culturalicește 'n perioada slavonismului.

Dar, chiar admitînd că el într-adevăr ar fi apăsat greu peste mințile noastre, nu s'a observat și cercetat că la noi, în acea epocă, deși predomină cultura ortodoxă a slavonismului bulgar, sîrb sau rus, totuși nici influența culturii latine-umaniste nu putea lipsi. Nu s-a băgat de seamă că această din urmă influență trebuia să se exerciteze asupra-ne, fie prin sințele bisericei catolice, care spre a ne catoliza căuta să ne facă antipatic slavonismul, stîrnind un curent român, în care însădi ideea latină și rîvna de a scrie cu litere latine în potriva celor slave cirilice; fie prin influențele feluritelor noastre legături cu Croații tot

catolici, ale căror relații cu noi nu s'au cercetat pînă la mine ¹⁾; fie prin influențele legăturilor noastre felurite, și economice și culturale, cu lumea italiană a Raguzei, Veneției, Genuei, Florenței, cari tot astfel încă nu s'au studiat, sau, ce se cunoaște din ele, încă nu s'a înțeles; fie 'n sfîrșit cu Polonia catolică și umanistă, de unde iară ne venea influența culturală apusană, une-ori mai ales sub forma germană.

Iar așa multe și felurite legături cu această lume apusană nu se putea să nu ne aducă nouă, unui popor organizat și de care tocmai se slujea lumea și biserica apusană spre a se apăra pe sine și cruce de Turci; nu se putea să nu ne aducă și cultura apusană și rîvna de a ne apropia de ea și de a ne strădui spre a o poseda—chiar și numai aprioric judecînd aceasta. Cu toate că nu se poate să nu se observe *arta renașterii* apusane în desemnurile de pe manuscrisele noastre, în ferecăturile icoanelor și cărților, în stilul arhitectural al bisericilor moldovene și muntene; nu se poate să nu se observe *ideile ce se mișcau în apus*, fie în existența unui curent filo-român, filo-catolic și anti-slav, alături de cel slav pe care-l combate cel puțin încă din al XIV veac; fie în o veche tendință a aceluși curent român de a se lepăda de limba și scrierea latină ²⁾; fie în străduințele lui de a se arăta că e de viță latină iar nu slavă; sau în înclinarea, posibil, a unei părți din poporul românesc de a primi marea idee a bisericii husite, care mișcă apusul în al XV veac.

Atîtea fapte, ca și încă altele pe cari acum le trecem cu vederea, cari s'a uitat a fi sintetizate, dar cari ne dovedesc că noi nu eram izolați de cultura și rafinăria vieții și gîndirii apusane, și că tocmai de aceea boerimea și curțile domnești ale noastre nu se putea să fi trăit așa de primitiv ca niște «țărani chiaburi».

1). Vezi Ilie Bărbulescu: *Vechile relații ale Principatelor Române cu Croația*.

2). Vezi Ilie Bărbulescu: *Studii*.

Dar pe lângă aceasta, că viața noastră, care era predominantă de slavonism, nu putea fi așa de primitivă și barbară, ca a unor «țărani chiaburi», ne dovedește chiar *(ne)primitivitatea* și *nebarbaria* culturii slave pravoslavnice din vremea perioadei slavonismului de la noi.

În adevăr, nu se poate tăgădui că culturalicește Bulgarii, Sîrbii și Rușii au fost pe atunci mereu sub influența bizantină, și că, activitatea lor culturală nu era de cît un canal prin care cultura bizantină se strecura la Români. Dar se știe, pe de altă parte, originalitatea și superioritatea acestei culturi, care, sub influența *pasiunii* luptelor dintre biserica catolică și cea ortodoxă, a tot fost tăgăduită și la noi, dar pe care acum ar trebui să o recunoaștem. *Geschichte der Byzantinischen Litteratur* a profesorului Krumbacher ne arată 'ndestul că va trebui să eșim din făgașul vechi și să recunoaștem superioritatea și varietatea culturii bizantine, între care și noi era mijlocitor slavonismul.

Deja această considerație, dar, trebuie să ne împingă de a părăsi ideea învechită și falsă—care se aplica și la cultura bizantină—că slavonismul era o cultură primitivă și barbară; căci el ne aducea cultura destul de rafinată bizantină.

Apoi, slavonismul mai venea la noi și influențat—și el—de cultura *apusană*, pe care 'i-o insinua atît legăturile Sîrbilor, Bulgarilor și Rușilor cu tendințele vechi de propagandă ale bisericii catolice, cît și legăturile felurite sociale și economice cu Sașii, Germanii, cu cultura italiană din Ragusa, Genua, Florența, Veneția,—pe care n'ar trebui să le trecem cu vederea, cînd voim a înțelege cultura slavă de la noi.

Și că, în adevăr, nici cultura și nici viața socială slavă pravoslavnică nu era, cel puțin pînă la sfîrșitul sec. XVII și al perioadei slavonismului nostru, barbară și primitivă, ne dovedesc atît *mișcarea*

literară a gândirii cît și cea socială la Ruși, Bulgari, Sirbi,— fapte cari la noi nu se cunosc, tocmai din pricină că, necunoscîndu-se limbile acestora, nu se are, deci, mijloacele prin cari să se cunoască.

În ceea ce privește mișcarea literară, vom arăta, după istoria literaturii ruse, sîrbe, bulgare, că se scriau și la ei cronici, ca cea a lui Nestor ; Enciclopedii, ca Sbornicul lui Svjatoslav ; lucrări gramaticale, ca a lui Const. Filosoful ; lucrări teologice și filosofice, geografice, geologice, istorie naturală, dintre cari destule pot sta alături cu cele similare din apusul catolic. — Așa că scrierile slave aveau destule idei și mijloace culturale spre a aduce și la noi.

Apoi, în ceea ce privește traiul social, vom arăta că viața rusă, bulgară, sîrbă era îndestul de rafinată iar nu primitivă. Ca să nu pomenesc de cît de Sirbi, cu cari avem cele mai dese și variate legături între secol. XIII sau XIV și XVII ; ei aveau o artă arhitecturală proprie sîrbească, din combinația stilurilor bizantine, italiene și gotice, care, în bisericile și mănăstirile lor, nu sta mult înapoia clădirilor apusane ¹⁾. Iar ca să nu pomenesc acum de cît de viața casnică, de care văzurăm că se zice că la noi, chiar la curțile domnești, era de « țărani chia-buri », voi spune că și aceasta nu era, la tovarășii noștri de trai și lucru Sîrbii, mult în urma rafinării apusane. O carte în anul trecut apărută : *Stara srpska trgovina i industrija* a profesorului sîrb Kostić, înșiră, după izvoare, lucrurile ce le importau Sîrbii pentru viața lor casnică, în timpul perioadei slavonsismului nostru, adică tocmai cînd Românii aveau cele mai multe legături cu ei. Ei bine, în acele importuri se vede nu viața unui « țăran chiabur » ci o parte destul de mare din rafinăria generală a timpului acela. Ast-fel, în această carte (p. 57) profes.

1). Vezi Andra Stefanović : *Stara srpska arhitektura*, în *Srpski Knjiz. Glasnik* din Mai și Iunie 1903.

Kostić face chiar observarea, întemeiată pe fapte, că :
«în veacul al XV pe mese de stejar gros ale nobililor apusani se văd cu deosebire vase grosolane de pământ și lemn, iar la boerii noștri (adică Sirbi) pe mese de lemn de sandal clondire și pahare de aur masiv și argint curat, împodobite cu pietre scumpe și mîrgăritar mărunt». De alt-fel și ne dă, după documentele evului mediu, importurile la Sirbi : stofe chineze și persiane (sandao) cu care boerii Sirbi își căptușeau mantile; șocirlat (skerlet) de culori felurite fabricat în Veneția și la Raguza, în Franța și Flandra, un fel de matase foarte fină, din care boerii, bînd-o cu aur, își făceau haine; sau scumpa matase velut, care o importau mai ales din Italia și Bizanț; sau brocat, lucrat cu aur și argint din Bizanț și Italia; damaschin, muselin, — mătăsuri fine din cari se făceau cingători pentru femei, marame, perdele, plăpămi, și cu cari ctitorii împodobeau bisericile lor; apoi iară, bogasiu din Egipt, Siria și insula Cipru. Afară de aceasta, Sirbii importau din Italia și Bizanț «splendide domnești» haine gata, dulame etc., șube, cum spun isvoarele, fie pentru boerii mireni, fie veșminte preoțești, împodobite cu mîrgăritare, cusute cu aur și argint și căptușite cu zibelin și jderi; tot ast-fel importau fine și scumpe cingători de argint și aur, sau mătase pentru bărbați și femei, cisme, pantofi, pălării de mătase cari de cari mai luxos făcute la Bizanț sau în apus, mai ales la Raguza. Apoi, fie statul pentru fruntași, fie boerii pentru sine importau din apus, mai ales din Veneția dar și de la Damasc, arme scump lucrate, săbii etc. turnate în aur, sau bricege de argint aurit, suliiți, topuzuri, buzdugane. Voevozii și boerii Sirbi încălecau pe cai cu hățuri de argint aurit și șea luxoasă acoperită cu mătase scumpă aurită. La mesele lor domnitorii și boerii Sirbi se slujeau de pahare de forme felurite, rotunde, ascuțite, etc. de aur și argint

sau aurite, sau cupe tot așa de scump lucrate, sau și clondire aurite, farfurii, tipsii, ligheane, ibrice, linguri, solnițe aurite sau argintate.

Importau din Italia și vase de porcelan și sticlărie, oglinzi. De asemeni se importau în Serbia felurite obiecte scumpe : cercei de aur, argint, mărgăritar, safir, rubin, smaragd, coral, etc. sau inele, nasturi, tot luxos lucrate, sau lădițe, cutii, icoane, candelă, toate lucrate cu argint sau și cu aur. De asemeni aduceau din Levant, prin Bizanț sau prin Italia, felurite lucruri scumpe de mâncare : piper, care în evul mediu se găsea numai la mesele domnitorilor și boerilor bogați, zahăr, șofran, tămie, balsam, chihlimbar, parfumuri, vinuri scumpe de Malvasia, struguri din Levant, portocale, lămii, cofeturi, — cari pe atunci erau lucruri cu totul luxoase și foarte scumpe.

Ei bine, toate aceste scumpeturi și lux ne arată, chiar și numai aprioric, că Sirbii, cari ne împănară Țările în toate ramurile vieții noastre sociale, ne aduceau și o viață rafinată, ca la Bizanț cel puțin, iar nu o viață primitivă de «țăran chiabur». Iar constatările acestea ne mai învață apoi că, de cât să tragem o așa concluzie pripită și greșită despre viața socială românească din vremea lui Ștefan cel Mare, Vlad Tepeș, sau Matei Basarab și Vasile Lupu, mai bine să studiem această viață la vecinii Slavi cu cari trăiam în cele mai strânse legături și cari trebuiau ca, barem ei, să ne aducă luxul de la dînșii, — dacă nu voim a admite că el ni se introduse treptat din toate părțile, prin feluritele noastre legături cu alții și prin evoluția însăși a vieții noastre medievale.

De alt-fel, existența bisericilor noastre medievale de un lux rar și tehnică distinsă, desemnurile artistice de pe manuscrise ori monezi, băile și alte rafinării de cari ne vorbește s. ex. Paul de Alepo la curțile domnești din Moldova și Muntenia ; acestea,

combinat cu cele ce văzurăm la Sirbi, trebuie să ne învedereze că viața domnilor și boerilor noștri moldoveni și munteni din perioada slavonismului nu e încă destul de cunoscută și nici larg sintetizată, dar că ea nu era, în ori-ce caz, aceea a unor «țărani chia-buri» și nici a unor minți înțepinite într'o gîndire mărginită și primitivă sau barbară. O așa soluție vom da noi, dar, acestei a șaptea probleme.

* * *

Acestea sunt, Domnilor, cele șapte probleme capitale privitoare la perioada seculară a slavonismului, cu cari s'a îndeletnicit pîn' acum știința, și că- rora noi le dăm soluții cu totul noi.

Ar mai fi însă încă una, tot așa de însemnată: dacă viața juridică și instituțiile sociale ale poporului românesc au fost influențate, în ce măsură și a- nume de dreptul căruia dintre neamurile slave? Des- pre acestea însă, se cade să mărturisesc, eu încă n'am o idee precisă sau clară, cu toate încercările— nu prea științifice, trebuie spus—ale unora de a răs- punde afirmativ sau ale altora negativ. Cu adunarea și gruparea materialelor noi, ce de sigur vor mai eși la iveală, ne vom strădui însă cu toții, cel puțin de aci, să luminăm, cît vom putea, și această mare chestie lămuritoare a vieții slave de la noi.

Ori-cum, noi, îmbrățișînd pe cele-l'alte șapte probleme, cu deosebire, și întemeindu-ne, cum ară- tai, pe noi considerații, noi puncte de vedere și pe alte izvoare chiar, vom da acelei perioade soluțiile că : amestecul și relațiile noastre sociale intime cu Slavii încep nu în sec. IV—VII, adică nu în epoca paleo- slavă, cum s'a zis, ci numai după al X sau al XI veac, adică cam în spre începutul perioadei medio- bulgare; că începutul activității literare slave la noi, care vine odată cu primirea de la Bulgari a limbii

slave și a alfabetului cirilic, nu cade în timpul paleoslav al lui Ciril și Metodiu și al elevilor lor, adică în sec. IX sau X, ci numai în sec. al XII, adică în vremea mediobulgară,—deci cam îndată după încetarea conlocuiri noastre cu Bulgarii, cari ne-au dat de la ei o mulțime de cuvinte mediobulgare ; că cultura literară bulgară nu e numai în Muntenia iar în Moldova cea rusă, ci cea bulgară e organică și fundamentală în amindouă aceste Țări, pe cînd cea rusă e numai suprapusă și neorganică în Moldova ; că cultura bulgară e singura și precumpănitoare la noi numai pînă în sec. XIII sau XIV, iar de atunci înainte, pînă la sfîrșitul sec. XVII, o suplantează, înlocuind-o, cea *sîrbă venită mai ales din Macedonia*,—deci nu, cum s'a crezut, că cea bulgară e preponderantă în toată perioada slavonismului ; că slavonismul se sfîrșește tocmai la isprăvitul sec. XVII și nu din pricina necunoașterii limbii slave, cum s'a zis, ci pentru-că forța socială crescîndă a curentului român l'a eliminat ; că limba română era în sec. XVI și XVII în stadiul fonetic de azi, iar nu în stadiul de vechime ce s'a crezut ; și în sfîrșit, că viața socială și intelectuală a Românilor nu au putut fi pironite pe loc de pimitivitatea slavonismului, cum s'a crezut ; fiind-că și la Ruși, Sirbi, Bulgari era, în evul mediu, o cultură literară nu de tot săracă și unilaterală și pentru că și la aceștia pătrunsese luxul și rafinăria de multe ori artistică a Bizanțului și chiar a lumii apusane.

Iar acestea toate ne vorlămuri, de sigur, cam care 'i tradiția sufletească și puterea latentă, cu cari poporul românesc ese din perioada slavonismului pe la începutul veacului al XVIII și pe cari va avea să clădească 'n urmă prefacerile sociale, culturale și naționale spre cari va fi împins de acea tradiție, de puterea tatentă și de vremi. Toate în vederea concepției noastre că munca de aci

va trebui să devie un focar de lumină, care să ne lămurească trecutul pentru înțelegerea timpurilor de față și buna lor îndrumare către viitor !

* * *

b). Problemele asupra prezentului

7 Dar totuși, prin studiarea elementelor slave cari au intrat în alcătuirea vieții românești din perioada veche a slavonismului, Catedra noastră, nu atinge de cit în parte rolul ce noi voim a i-l da. Numai prin aceasta ea nu ne oferă de cit niște rezultate mai mult *teoretice* și de cercetare paleontologică a *trecutului* nostru—fossilic acum. Fiind-că însă, cum încă de la început am spus, eu înțeleg știința ce se face în Universități, chiar și la litere, în sensul lui «savoir afin de prévoir et de pourvoir», de aceea, nu vom mărgini numai la cercetări teoretice rostul Catedrei acesteia de Slavistică, ci, în urma aceloră, îi vom da și un caracter realmente *practic* de scormonitoare a nevoilor noastre *prezente în raporturi cu Slavii înconjurători* : Bulgarii, Sîrbii și Rușii.

De aceea, după ce, cunoscînd bine perioada slavonismului, ne vom putea da mai precis seama de elementele cari alcătuiesc puterea latentă de acțiune a Țării și neamului românesc, va trebui să punem alte două probleme cu cari, spre a-și ajunge în întregime scopul său, va trebui să se îndeletnicească Catedra de limbile slave în o Universitate românească. Atunci dar, va trebui să ne întrebăm și să desvăluim : *întîi* cum lucrează și cum gîndesc *astăzi* acei Slavi înconjurători în desvoltarea vieții lor sociale, și *al doilea*, cari sunt tendințele lor față de România și neamul românesc. Probleme noi, mai ales în învățămîntul nostru ; din ele se va vedea, tot de odată, că nu numai știința așa numită pozitivă—cum se crede—ci

și aceea a literilor poate avea partea ei de conlucrare la nevoile practice *immediate* ale Țării.

Așa că, și în aceste probleme, cari sunt oarecum și de pedagogie universitară, îmi voi permite să mă deosibesc de concepția pe care o are despre rostul unei Catedre de Slavistică la Români titularul celei similare acesteia de la București ; căci d. Bogdan, în lecția-i de deschidere de acum cîți-va ani, spunea aceea ce și acum îl călăuzește, că : « *studiile universitare n'au a face cu trebuințele practice ale vieții ci cu exigențele științelor istorice* », precum și, conform cu aceeași a sa concepție, tot acolo mai spunea că : « *cunoștința practică a limbilor slave nu va intra nici odăta în domeniul învățămîntului nostru universitar* » ¹⁾. Mi se va da voe, zic, ca eu să înțeleg menirea Universității și deci a Catedrei noastre altfel, și să declar că voi lucra de pe ea punînd aceste noi probleme, eu credința tocmai din potrivă că : studiile universitare *trebuie* să aibă a face cu trebuințele practice ale vieții și că deci cunoștința practică a limbilor slave *trebuie* să între în domeniul învățămîntului nostru universitar.

VIII

De aceea, potrivit cu această nouă direcție practică ce vom da cursurilor noastre, căuta-voi pe deoparte ca eu însumi să vă prezint problemele mai însemnate, cari agită viața năuntrică socială a *Slavilor vecini* nouă, și cu deosebire pe acele probleme ale lor *cari se agită și la noi*, și cari ar putea, deci, să ne ofere o *experiență a lor* folositoare ; iar pe de altă parte, și *mai ales*, voi face ca de la această Catedră să pornească învățarea cel puțin a uneia dintre limbile slave moderne, alegînd anume pe aceea care, avînd mai multe puncte de asemănare cu celelalte,

1). I. Bogdan : *Insemnătatea studiilor slave la Români*, pag. 30—31.

ar oferi mijlocul ca, fără multă muncă specială, să se poată citi și cărțile cu *experiența* aceloră.

Astfel gîndesc dar, eu, ca să răspund la întîia din aceste două probleme, care în ordinea ce le dăm e a opta: «cum gîndesc și cum lucrează *astăzi* Slavii vecini în desvoltarea vieții lor sociale». Soluția acesteia e, după credința mea, de o capitală însemnătate pentru noi; fiind-că, *experiența lor*,—ce ni-o oferă Slavii vecini, în feluritele probleme sociale ale lor, cari se agită ori ar fi bine să se agite și la noi,—*singură* ne poate fi folositoare și *aplicabilă la noi*. În organizările, prefacerile și înoirile ce voim a da vieții noastre sociale ar trebui ca, barem de aci înainte, să ne ferim de a mai introduce, cum am tot făcut, *deadreptul* de la popoarele *culte apusane* felurite instituții sau modalități de lucru; căci, acelea sau nu prind, sau ne expun la experiențe păgubitoare.

La cultura și sufletul societății noastre nu se pot adapta formele izvorîte dintr'o *societate deosebită de noi* și culturalicește și sufletește și cu o altă organizare socială. Ci va trebui să căutăm a introduce acele prefaceri sau înoiri, *numai după ce* am văzut ce rezultate au dat ele, în experimentarea lor, la popoarele slave vecine: Bulgarii, Sîrbii sau Rușii; fiind-că *aceștia, potrivindu-se cu noi*, mai mult sau mai puțin, și ca grad de cultură și ca organizare socială, ba foarte mult chiar și sufletește, ne-ar putea oferi o *experiență care s'ar adapta* la noi, fără primejdia la care ne expunem când le luăm *deadreptul* din apus.

Căci, în adevăr, urmărind: «cum gîndesc și cum lucrează *astăzi* Slavii vecini» am putea dobîndi o *experiență de modalitatea*, spre pildă, cum ar trebui să introducem în viața societății noastre *Societățile de gimnastică* pentru ca ele să prindă; fiind-că prin felul cum ele încă de demult au fost introduse din apusul deosebit de noi, n'a dat, după cum se știe, nici o roadă. Cunoașterea experimentării cu introducerea lor

la Bulgari, ne-ar scuti de a mai face și noi acea experimentare, așa că le-am putea introduce, *după modelul lor iar nu al apusului*, fără primejdia neizbindei sau a unei încercări costisitoare de vreme și puteri.

Aceasta, în afară de alte probleme, ne arată însemnătatea limbii bulgare pentru noi.

Și iarăși, urmărind : «cum gîndesc și cum lucrează astăzi Slavii vecini», a căror organizare socială și sufletească *se aseamănă* cu noi iar nu se deosebește ca apusul cult, nu puțin folos vom putea trage din adaptarea experienței Rușilor, de pildă, la încercările noastre de a organiza și îndruma fie *asociațiile țărănești* sau *casa rurală*, fie *Corporațiile de meșteșugari* sau *magaziile de rezervă*, despre cari se discută așa de mult acum la noi. Toate acestea le au Rușii mult mai de mult în viața societății lor; așa că experiența lor,—cari *se potrivesc* cu societatea românească,—ar putea fi aplicabilă și la noi, fără a mai ne expune la primejdia sau răul în care ne-ar băga de le-am introduce sau preface după modele ce ne-ar oferi apusul cel *nepotrivit* cu felul nostru de acum.

Existența unor astfel de probleme, ca să nu mai pomenesc de altele, la Ruși ca la noi, ne arată cît de trebuincioasă ne e cunoașterea limbii ruse moderne, și deci cît de imperioasă e pentru societatea noastră direcția practică de actualitate ce voim a da cursurilor acestei Catedre de Slavistic, — punînd în discuție această a opta problemă.

IX

Dar, în cuprinsul aceleiași îndrumări practice și de actualitate imediată ce vom da acestor cursuri, nu ne vom mărgini nici numai la această problemă, ci, în legătură mai ales cu ea, ne vom mai pune încă o a noua problemă capitală și anume : «cari sunt *astăzi*

tendințele acelorași Slavi înconjurători : Ruși, Bulgari și Sirbi față de România și neamul românesc ?».

Convingerea mea e că, în fireasca luptă pentru existență, viața popoarelor și a statelor, întocmai ca a indivizilor, e alcătuită dintr'un îndoit fel de activitate : din una *pozitivă*, care rivnește a produce, cîștiga și a-simila elementele de cari avem nevoie pentru păstrarea și desvoltarea vieții noastre fizice, morale și intelectuale, și din o activitate *negativă*, care tinde pe de o parte a ocroti lucrările celei pozitive și rezultatele dobîndite printr'însa, iar pe de alta spre a neutraliza sau a zădărnici tendințele protivnice existenții și desvoltării individualității noastre—ale altor state sau popoare cari, poate tot din nevoia lor de a trăi, caută să lovească și să zăticnească traiul și mersul nostru înainte.

Avînd această convingere drept călăuză, căuta-voi să luminez cît se va putea mai românește ideile și să întăresc puterile cari vor porni și îndruma acțiunea noastră *negativă* față de vecinii Slavi *astă-zi*. Netrecînd cu vederea, dar, ci inspirîndu-ne din direcția *națională*, ce se dă generațiilor în Universitățile apusane mari de la Nancy, din Strasburg sau Insbruck, de la Praga, Cluj sau Belgradul Sîrbiei ¹⁾, și urmărind *tot numai adevărul*, cum se cere unei Universități, voi desvăli aci, *nu din știrile presei apusane ci* din chiar cele ale publicațiilor vecinilor Sîrbi, Bulgari și Ruși în limbile lor : cari sunt tendințele lor *astă-zi* față de România și Români.

Așa că de aceea, cu toată obiectivitatea pe care poruncitor ne-o cere o Universitate unde se urmărește numai adevărul, arăta-voi cu trageră de inimă un mic curent prietinos din vecina Bulgaria, care

1). Vezi discursul ținut de Sava Uroșevici, rectorul Universității din Belgrad, care, chiar în anul școlar trecut, ceru să se dea culoare națională sîrbă cursurilor,—în *Srpski Knjizveni Glasnik* de la 1 Febr. 1905 p. 201.

ne-a trimis în timpul din urmă atîți vizitatori gimnastici, bicicliști, învățători, școlari, miniștri și de alt-fel.

Dar, tocmai pentru că adevărul îl urmărim, și pentru ca să știm ce îndrumare să dăm activității noastre negative față de acești vecini, nu ne vom feri de a dezvălui ascultătorilor noștri că, alături de acel curent prietinos nouă, mai există la Bulgari și un altul care urmărește lovirea propășirii și a integrității actuale a Regatului românesc. Iar activitatea acestui din urmă curent vom arăta-o că reprezintă nu vremelnicia gîndirii cîtor-va, ca la cel dintîi, ci tendințele și aspirațiile statornice ale nației culte bulgare față de noi.

Iată ce va trebui să arătăm de pe această catedră ; căci *fapte de acestea nu ni le descăluiesc nici presa apusană franceză, germană sau engleză, nici acele mărturisiri de prietenie ale primului curent, ci numai cărțile scrise'n bulgărește și direcția învățămîntului lor*. Știința urmărește adevărul, de aceea vom arăta și noi adevărul, că în o «Geografie militară» a Bulgariei, *după care se predă în școlile de ofițeri din acest Principat vecin*, autorul ei, colonelul Cantargiev, învață pe tinerii ofițeri Bulgari următoarele : «idealul nostru național, visul nostru tradițional trebuie să fie acea fruntarie (adică cea etnografică). Fruntaria de care vorbesc e fixată prin tractatul de la San-Stefano». Și nu ne vom opri de a aduce aminte că fruntaria de la San-Stefano cuprindea în Bulgaria și Dobrogea noastră. De alt-fel tot aci, profesorul militar Cantargiev mai învață pe ofițerii săi, că : «sub numele de Dobrogea României înțeleg acea *parte a Bulgariei* de miază-noapte, care le-a fost dată lor la a. 1878 prin tractatul de la Berlin». Iar în altă parte spune că pentru ca Bulgaria să poată trăi îi trebuie sau victorie în potrivea regatului României sau moarte, și că de aceea ei, Bulgarii, vor trebui să-și formeze

o flotă Dunăreană, cu care să atace România în inima ei.

De aci, dar, va trebui să învățăm a ști și a citi aceste tendințe ale unui curent de educație bulgar—altul de cât al acelor cari ne vizitează.

Și iarăși, urmărind tot adevărul, va trebui să spunem că acel curent protivnic nouă se află chiar în profesorii, cu toate că și profesori ne-au vizitat; căci acolo se fac *cărți didactice aprobate* de ministerul de instrucție de la Sofia, pentru școlile civile primare și gimnaziale: istorii, geografii și cărți de citire în cari profesorii învață pe copii și tinerii Bulgari că Dobrogea face parte din Bulgaria și că populația bulgară de acolo au de *patrie* Bulgaria iar nu România.

Și nu ne vom opri de a mai arăta adevărul că acelaș sistem de educație protivnic nouă are ființă chiar în Universitatea din Sofia. Căci acolo, profesorul *Țonev*, unul din cei mai mari filologi Bulgari, învățînd pe studenți granițele limbii bulgare, le spune că: «la răsărit și la miază-noapte *seminția bulgară are drept granițe naturale Marea Neagră și Dunărea*». Iar, apoi, după ce trage aceste granițe ale neamului bulgar peste Macedonia și peste Niș, continuă fără înconjur că: «*în aceste regiuni (deci și în Dobrogea) ale patriei bulgare acum îmbucătățită* trăește un popor care vorbește o limbă și ascunde în inima sa o aspirație ca: *aceste regiuni să ajungă a fi un stat unitar* cu o obștească administrație și viață de sine stătătoare» ¹⁾.

Precum, urmărind adevărul, va trebui să spunem și că chipul cum acel curent din poporul bulgar gîndește să ajungă a forma din Bulgarii «patriei bul-

1). Acest studiu al lui Țonev e publicat sub titlul: *Uvod v Istorijata na bălgar. ezik* în *Sborn. Minist.* Acest «Sbornic», de alt-fel, chiar în acest număr, e redactat de ministrul bulgar Șişmanov care în anul 1904 ne-a vizitat țara.

gare acum înbucătățită» «un stat unitar» ni-l arată tot colonelul Cantargiev în a sa Geografie militară, unde își învață pe ofițeri că vor isbuti aceea : «*atacînd inima României printr'o puternică flotă dunăreană ; căci Bulgariei îi trebuiește sau o biruință sau moarte*».

Firese e dar că, această Catedră,—care va avea să spună că de la Bulgari ne-au venit o mulțime de cuvinte slave în limbă sau că ei ne-au dat scrierea cirilică și vechea limbă literară slavă din perioada veche a slavonismului—tot ea, mișcîndu-se în acelaș cadru de cercetare a adevărului, să ne arăte și adevărul că astă-zi un curent, *care se poate să tot crească în poporul bulgar*, nutrește în sine tendinți protivnice regatului României.

Și, tot spre a-și împlini menirea ei științifică de cercetătoare a adevărului, Catedra aceasta va trebui să arăte nu numai că în perioada *veche* a slavonismului noi Românii Principatelor am stat în atingeri felurite cu Rușii, dar încă și ce gîndiri sau năzuinți hrănesc *astă-zi* cu privire la regatul României acești vecini. Iar în această rînduire de idei, între altele, nu ne vom opri ci vom considera ca o datorie de a împărtăși lumii noastre năzuirile, de pildă, ale popularei «Societăți Slave» de la Moscova care are în programul său de lucrare și urmărește între altele și ideea că : «e absolută nevoie de a *slăbi pe vecini*», de a căuta ca : «puterea lor să se întrebuinteze în *folosul* și în momentul care e favorabil *Slavismului*», sau aceea de a întemeia secții ale ei («Societ. Slave») în toate orașele mari, între altele și «în Triest, *București* și Madrid, unde — crede președintele-i de acum Spiridonovici—*domnește ruso-filismul*¹⁾.

1). Cf. ziarul din Belgrad *Bratimstvo* de la 2 Iunie 1906 și a nostru *Evenimentul* de la 10 Iunie 1906.

Precum, în sfîrșit, iarăși spre a-și împlini rostul ei, această Catedră de Slavistică va trebui să arăte celor ce o vor cerceta: nu numai, că în perioada *veche* a slavonismului, Sîrbii împănaseră viața românească cu formele sîrbești ale culturii lor slave, dar încă învederează și ceea ce astăzi gîndesc și cum lucrează față de năzuințele și viața Regatului nostru acești vecini și vechi tovarăși de lucru. Iar în această rînduire de idei, vom socoti drept a noastră datorie de a arăta aceea ce vedem în mișcările presei și ale tuturor partidelor politice din Sîrbia: că toți aceștia neîncetat caută să păstreze sau să cîștige, chiar prin fapte nu numai cu vorbe prietenești, amicitia statornică a noastră, nu numai la Dunăre ci și în chestia macedo-română 'n Macedonia ²⁾).

Toate aceste, ce vom arăta, nu vor fi de cît *adevăruri* istorice. Ast-fel că, tocmai de aceea, nu înțelegem de ce știința, care se'ndeletnicește cu ele, nu ar fi o adevărată știință ce trebuie să se cultive în Universitate, numai de aceea fiind-că acele adevăruri «au a face cu trebuințele practice ale vieții». Noi, căutînd de aci să descoperim acele adevăruri actuale, facem aceasta cu convingerea că știința care se îndeletnicește cu fosilicul Braga-Vodă sau chiar și cu Mihai Viteazul și Stefan cel Mare nu e mai știință de cît aceea care va căuta să ne arăte actualele tendinți ale Rușilor, Sîrbilor și Bulgarilor față de Romîni,—mai ales cînd și în aceste cercetări ale adevărurilor de actualitate se va purcede după aceeași metodă de cercetare a adevărurilor vechi, adică prin *citarea izvoarelor* de unde le luăm.

Iar în chipul acesta, îmbrățișînd în activitatea sa nu numai trecutul și interesele prezentului Țării și neamului românesc, această Catedră de Slavistică își va îndreptăți rolul ce eu rîvnesc să i-l dau *în sen-*

2). Vezi Ilie Bărbulescu: *Memorii*. București 1905.

sul că : «studiile universitare nu numai că *au a face* dar *chiar sunt datoare* de a lua parte la trebuințele *dractice* ale vieții, iar *nu* de a se îndeletnici *numai* cu exigențele teoretice ale științelor istorice».

Ast-fel înțeleg eu, Domnilor, menirea acestei Catedre de Slavistică 'n Universitatea noastră.

Iar, călăuzitor și îndemnător fiindu-mi avîntul gîndirilor noi cari, desprinzîndu-se din sufletul meu se vor propovădui de pe dînsa,—pășesc de astă-zi înainte între Dumneavoastra cu drag, aducînd la mijlocul traiului nostru 'mpreună: și muncă și i-nima mea.

SFÎRȘIT

DE ACELAS AUTOS

1. Functia chitose azalea a masei, masei a masei
XVI: XVII: masei a masei a masei a masei a masei
masei a masei a masei a masei a masei a masei

2. Functia chitose azalea a masei, masei a masei
XVI: XVII: masei a masei a masei a masei a masei
masei a masei a masei a masei a masei a masei

3. Functia chitose azalea a masei, masei a masei
XVI: XVII: masei a masei a masei a masei a masei
masei a masei a masei a masei a masei a masei

4. Functia chitose azalea a masei, masei a masei
XVI: XVII: masei a masei a masei a masei a masei
masei a masei a masei a masei a masei a masei

5. Functia chitose azalea a masei, masei a masei
XVI: XVII: masei a masei a masei a masei a masei
masei a masei a masei a masei a masei a masei

6. Functia chitose azalea a masei, masei a masei
XVI: XVII: masei a masei a masei a masei a masei
masei a masei a masei a masei a masei a masei

DE ACELAȘ AUTOR

1. **Fonetika ćirilске азбуке у писанју румунјскога језика XVI i XVII вјека у свеzi са српко-славенким, бугарско-славенским i румунјско-славенким споменицима.** Аграм 1899. Теза де докторат у језику хрватском.

2. **Церцетări историко-филологиче :** а) Calvinismul și începutul d'a се scri românește, б) Slavonismul și introducerea limbii române. в) Documentul lui Radu-Voevod către Brașoveni, Râjnoveni și vameșul Alexandru. București 1900.

3. **Studii privitoare la Limba și Istoria Românilor** а) Contribuții la studiul limbii române, б) Noi probe că s'a scris românește înainte de veacul al XVI, в) Ce înseamnă, *ѡрѡ* în doc. lui Radu-Vodă. д) Ideea latină la Români în curentul român și anti-slav din al XV până într'al XVII veac. București 1902. *Lucrare premiată de Academia Română.*

4. **Vechile relații ale Principatelor Române cu Croația.** București 1903.

5. **Fonetica Alfabetului Cirilic în Textele Române din veacul al XVI și XVII, în legătură cu monumentele paleo-sârbo-bulgaro-, ruso- și româno-slave.** *Cu o introducere despre „Felurile de scriere” și „Alfabetul cirilic și ortografia slavă la Români”.* București 1904. Lucrare premiată de Academia Română cu „premiul Heliade Rădulescu” de 5000 lei.

6. **Românii față de Sîrbi și Bulgari, mai ales cu privire la Chestia Macedo-Română.** București 1905.

7. **Memoriu de Studii, Titluri și Publicații prezentat pentru obținerea Catedrei de Limbile Slave de la Universitatea din Iași.** București 1905.
